

СЛОВО

просвіті

Без тоби
чесне
нації!

СІЧЕНЬ, ЧИСЛО 1 (55), 1999 РІК

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Василь Лопата. Українське Різдво

ПРИЙШЛИ ЩЕДРУВАТИ ДО ВАШОЇ ХАТИ...

Над засніженою землею лунають дзвінкі голоси:

— Пустіть колядувати!

— Щедрий вечір, добрий вечір, добрым людям на здоров'я!

І понесуть маленькі коляднички в кожну хату радісну звістку:

Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився!

Легенди оповідають, що в цю найдовшу зимову ніч давньоукраїнська богиня неба, мати Сонця, дружина Дажбога — Коляда — народжувала нове Сонце, Новий рік, сина Дажбога, перевтілюючись при цьому в козу, аби її не впізнала Мара. Звідси й пішов звичай «водити козу», який мав «словом і ділом, словесним твором і магічними актами, всею обстановкою інсценіювати образ благатства, щастя, миру і спокою своєму дворі в сей святочний мент і заворожити таким чином й благатство і щастя на цілий рік»:

І пошол наш козел

І на ріжечках,

І на ніжечках.

Питається королів в полі,

Хазяїна в домі,

Щоб тому хазяїну і коровки були,

І горох-самості,

Добрий вечір усім!

А ще легенди оповідають, що напередодні Нового року, уночі, невідимо сходить на землю «Щедрий Бог» — Сонце і разом з духами померлих віщує свою щедрість — благатий урожай. А «Щедрий вечір» та Щедрівки і є ті магічні дії слова, якими чаклють, прихиляють Щедрого Бога дати в новому році достаток:

Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрым людям на весь вечір!

А я знаю, що пан дома,

Сидить собі кінець стола.

Сидить собі кінець стола,

А на ньому шуба люба,

А на ньому шуба люба,

А в тій шубі калиточка,

А в тій шубі калиточка,

В тій калитці сім червінців,

В тій калитці сім червінців,

Усім дітям по червінцю.

Продовження на с. 16

З новим роком та різдвом христовим!

Дорогі наші читачі, велимишановні просвітняни!

Ось і постукала в наші серця Коляда, привела в наші долі та оселі рік 1999-й. Й нікуди подітися від щасливого хвилювання і зрозумілої душевної тривоги: яким же буде він, рік передостанній, за яким той, що замикає сторіччя і тисячоліття, що нового принесе в кожну сім'ю і на нашу українську землю?!

Я щасливо зажмуривши, взявши за руки найближчих, найрідніших, ступаємо в нове коло сонячного циклу, і за ним, за сонцем, повертаємо свої голови, — ми, сонцепоклонники, ми, великі сподівальники на щастя, на здоров'я, на Новий рік!

Ми, просвітняни, почуваємо себе в нинішньому січні, наче на обжинках, — ще такі яскраві спогади про святкування 130-річчя «Просвіти», ще так багато лишилося несказаного, ненадрукованого з того, що було зроблено до нас, а нами віднайдено і оприлюднено. Й водночас одвічна хліборобська кров диктує: «Мас до плуга, до перелогів, до оранки і сівби!». Отож бажаємо собі і Вам, дорогі читачі, роботи, роботи, роботи! Жай увінчується вона плодами, пишним Дідухом, калачем на столі і радістю в серці!

Міряймо шлях від Різду до Великодня, від задуму до дії, від здійснення до блага в ім'я власної душі, в ім'я дітей своїх, в ім'я нашої України!

З Новим роком, люди, з Новим роком, Україно! Мир і благодать вам у дому й на серці!

Редакція

Прем'єра рубрики: БУДИНОК З ЛЕВАМИ

Дорогі наші читачі! За давньою традицією в новорічному числі «Слова Просвіти» — прем'єра нової рубрики. Ми розпочинаємо публікацію циклу нарисів відомого мистецтвознавця, кандидата мистецтвознавства, професора Дмитра Горбачова та письменниці Паоли Утевської, що стануть у пригоді всім, хто хотів би більше дізнатися про образотворче мистецтво України і переконатися, що воно є повноцінною ланкою світової культури.

На сторінках нашого часопису ви прочтете 16 белетристичних нарисів про видатних, а серед них і геніальних українських художників Х—ХХ століть, від Алімпія Печерського та Андрія Русина до Бурлюка, Богомазова, Екстер, Петрицького, речників усіх європейських мистецьких напрямків — візантізму, готики, ренесансу, бароко, рококо, просвітництва, романтизму, реалізму, імпресіонізму, авангардизму.

І за середньовіччя, і за нових часів українських митців запрошували до Любліна і Москви, Петербурга і Парижа, Нью-Йорка і Амстердама. А по освіті вони не лінувалися ізходити до Венеції і Мюнхена, до Франції, Росії, Польщі, Австрії.

На початку ХХ століття кілька українських творців стали законодавцями світового мистецтва, це зокрема Архипенко, Малевич (щоправда, з епітетом «російський художник», себто принадлежний до російської імперії).

Картини, написані українським пензлем, посідають гідне місце у галереях Парижа, Москви, Санкт-Петербурга, Львова, Одеси, Лондона, Женеви,

Нью-Йорка, Мюнхена. Але багато малヤрських творів, що мають всесвітню славу, «прописано» в Києві на вулиці Михайла Грушевського, 6, у Музеї українського образотворчого мистецтва. Відкрито його 1899 року, нездовгі після відкриття Третьяковської галереї у Москві та Російського музею образотворчого мистецтва в Петербурзі, — отож, незабаром виповнюється сто років цьому достойному закладові. Ходіть до нього, шануйте його!

Дорійські колони на фасаді. Широкі сходи. Обабіч, мов на варти, завмерли два кам'яні леви...

Завдяки копіткій праці наших постійних авторів рубрика «Будинок з левами» відкриває двері всім молодим та юним просвітнякам. Ласкало просимо!

Див. с. 11

ХТО НЕ ПРОСВІТЯНИН – ТОЙ НЕ УКРАЇНЕЦЬ!

Доповідь на урочистому вечорі, присвяченому 130-річчю «Просвіти», 8 грудня 1998 року в Національній опері

Високоповажні пані і панове, шановні гості, дорогі мої побратими і посестри!

Вітаю Вас з нашим національним святом, із родістю причетності до живої криниці українського духу і слова – будьмо здорові з Різдвом Просвіти-Матері, з високостямі її віку і сили!

Є серед історичних дат у національному календарі України, здавалося б, не велими голосно, але суттєво важлива і визначальна для національного відродження дата, яка фактично сформувала наш календар у ХХ сторіччі. Це восьмє грудня 1868 року, коли крашими представниками української інтелігенції та духовенства у Львові було засноване Товариство «Просвіта».

Завдячуючи «Просвіті», ми маємо видатних політичних діячів, державних мужів, провідників нашіх, які пробуджували почленовану Україну, повертали її, за висловом М. Грушевського, до тими і провадили усі національні змагання в ХХ сторіччі.

Най масовіша організація, яка охопила всі етнічні землі українців, дала потужний поштовх до національного відродження.

8 грудня, 130 років тому, на установчих зборах Товариства «Просвіта» один із засновників його сказав те, що доти голосно не декларувалося і що не втратило своєї значущості: «Кожний народ, що хоче добитися самостійності, мусить передусім дбати про те, щоб нижчі верстви суспільства, народні маси піднести до той ступені просвіти, щоби ця народна маса почула себе членом народного організму, відчула своє громадянське й національне достоїнство й узнала потребу існування нації як окремішної народної індивідуальнності...»

А священик Йосиф Заячківський уже тоді остерігав від «того огидного космополітизму, съогласно чуми, що є погибеллю всякої народності».

Як бачимо, з перших кроків своєї діяльності «Просвіта» дбала про серцевину нашої національної ідеї – побудову Української Самостійної Держави.

«Просвіта», як зазначав на урочистій академії видатний письменник і громадський діяч Роман Іванович, «була школою державності в чужих державних системах, між якими була розірвана Україна».

Ось чому саме у Львові, а не в Харкові, наприклад, виникло Товариство «Просвіта», де «розсудно мислячі» люди своєю просвітницькою діяльністю ширili в масах українську національну ідею.

«Просвіта» вела наполегливу боротьбу від самого початку за рідну мову, за рідну українську школу, за українські кафедри в університетах.

Як зазначав дослідник і політолог Радевич-Винницький: «Коли просвітницька діяльність отримала організаційне оформлення у вигляді Товариства, усвідомлення українцями своєї національної ідеї відчуло твердий ґрунт під ногами».

У сферу діяльності «Просвіти» втягувалися найвидотніші українські особистості з усіх етнічних територій. Діяльністі галицької «Просвіти» сприяли наддніпрянські українці не лише творчим доробком, але й фінансово. Наприклад, для придбання в 1895 році триповерхового будинку в центрі Львова (площа Ринок, 10) кияни передали через професора М. Грушевського 3 000 крон. Доречно сьогодні згадати Миколу Костомарова і Панью Кулішо, Євгена Чиколенка та Івана Нечуя-Левицького, Софію Русову та Бориса Грінченка, Христю Алчевську та Дмитра Дорошенко, багатьох інших.

«Просвіта» поступово ставала школою

суспільно-політичного життя в Україні, поволі розширюючись на всі терени, де лише замешкували українці, які були затиснуті в лещата національного, і відповідно, соціального гніту.

Саме тому згодом Товариство через свої філії налагоджує економічне життя українців, розбудовуючи широкі мережі кредитно-фінансових, господарсько-споживчих спілок та кооперативів, суттєво впливаючи на стан економіки у своїй місцевості.

Таким чином формувалася надійна економічна база національно-політичного руху українського народу.

Необхідно зазначити, що в Західній Європі ще у XVIII столітті почалося дослідження проблем, пов'язаних з існуванням націй, як понять константних, як вищих природних формовивів людських спільнот. Перші науково-концептуальні розробки національної ідеї ми знаходимо в працях німецького філософа Йогана Готліба Фіхте.

Цій проблемі, проблемі національного самоусвідомлення, присвятили свою увагу видотні мислителі Жан-Жак Руссо, Джамбатіста Віко, Йоган Готфрід Гердер. Національної ідеї, сукупно з релігійною, стали рушійними силами, що визначають і політичну карту світу, і впливають на всю динаміку розвитку ХХ сторіччя.

Національне самоусвідомлення набуває планетарного характеру. І саме це спричинилося до розпаду останньої псевдокосмополітичної Російської імперії, оновленої, за висловом нашого земляка Миколи Бердієва, з допомогою ідеології так званого світового комунізму, а насправді – російського абсолютизму.

На додому новій ідеології перетрактовувалася історія, уніфіковувалася культура, нищився становий хребет нації – селянство, руйнувалася церква, вигибало по каторгах інтелігенція, нав'язувалася низка різних стереотипів про народи «державні» та «недержавні», «історичні» та «неісторичні».

Просвітини ж від самого початку своєї діяльності налаштовували мислення українців

В Національній опері

на державність, самостійність, почуття гідності за власний народ, українську мову та українську територію.

Ось чому ще в реляції генерал-лейтенанта Орлова царю Ніколаю I зазначалося: «Уряд не може допустити думок українофілів про відновлення народності іхною батьківщини, позаяк це поведе малоросіян, а за ними інші підвладні народи, до бажання існувати самобутньо...»

Підтвердженням вірно обраного просвітянського шляху був той факт, що в «Просвіті» йшли цілими сім'ями. Для залучення молоді до активної діяльності Товариство «Просвіта» ініціює створення молодіжних організацій «Сокіл» та «Січ», що згодом перетрансформуються в перші військові самозахисні підрозділи, які висунуть згодом видотні військові діячів для українських національних вільзових змагань...

Не буду відкривачем істини, коли скажу, що до двох абсолютизованих комуністами революційних подій 1905 та 1918 років «Просвіта» має найбезпосередніший стосу-

нок, бо ці обидві події відбувалися під національно-вільзовими гаслами і пропорами, тому й не дивно, що драматичні сторінки історії «Просвіти» пов'язані з протистояннями колоніальним режимам – як угорської влади в Закарпатті, так і польської окупантійної влади в Галичині та російської на Наддніпрянщині. Російський уряд уже в 1908 році забороняє Одеській «Просвіті», 1910 року «Просвіта» зліквідовується в Києві. А наступного року по всій імперії, включно з Кубанню, нищилися просвітянські книгохрани, арештовувалися і депортувалися чільні діячі «Просвіти», влаштовувалися погроми Народних Домів... Проте зламати просвітницький рух не вдалося ні на Сході, ні на Заході України. З початком Лютневої революції Велика Україна почала вкриватися густою мережею «Просвіт». І за короткий час їх налічувалося більше п'яти тисяч. Члени «Просвіти» засновували українські школи та гімназії, влаштовували навчання дорослих, хати-читальні, курси з ліквідації неписьменних, зводили театри, Народні Доми, будували

Нас вітають

Вельмишановний пане Мовчан, шановне панство!

Для мене велика честь як Послові Республіки Хорватії в Україні і як членові Матиці Хорватської взяти участь у святкуванні 130-ї річниці заснування Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

У Республіці Хорватії приблизно у той же самий час засновано всехорватське культурно-історичне товариство під назвою Матиця Хорватська. Її заснування відбулося за часів, коли мій народ жив у межах Австро-Угорської монархії і коли бажання зберегти рідну мову і культурну самобутність були запорукою збереження й етнічної самобутності, без якої немає прагнення до національної незалежності. І хоча з того моменту закінчилися дві світові війни, роль Матиці Хорватської не зменшилася, бо створення власної суверенної держави відбулося лише 1990 року. Весь час Матиця Хорватська охоплювала хорватську етнічну еліту, усі державотворні сили, не звертаючи уваги на політичну орієнтацію. З її рядів вийшли найвідоміші хорватські культурні діячі, просвітні, науковці і політики.

Після створення власної держави Матиця Хорватська і далі збирася навколо себе інтелектуальну еліту, працюючи заради культурного і просвітнього прогресу народу. У цій справі має велику підтримку Хорватської держави, яка забезпечує її коштами для нормальної і продуктивної праці. Сьогоднішні зусилля Матиці Хорватської спрямовані на проблематику рідної мови і літера-

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Членам Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

Шановні друзі!

Щиро вітаю вас з нагоди 130-ї річниці з дня заснування першої «Просвіти» на терені України.

Крізь гоніння, утишки і заборони «Просвіти» відродилася на зорі відновлення української державності, перетворившись в одну з найбільш масових громадських організацій. З Товариством пов'язана діяльність видотніх діячів культури і науки, серед яких імена Івана Франка, Бориса Грінченка, Михайла Грушевського.

Держава і «Просвіта» мають багато спільних завдань. Це і розвиток української культури, мови, освіти, інформаційного простору, утвердження національної самовідомості, входження нашої країни у світову спільноту.

Сподіваюсь, що діяльність Товариства й надалі буде яскравим прикладом вірного служіння народові і сприятиме становленню України як справді незалежної демократичної держави.

Бажаю учасникам ювілейного форуму, всім просвітінам доброго здоров'я, благополуччя, творчої наслаги і нових звершень.

Л. КУЧМА

Шановні учасники урочистого зібрання!

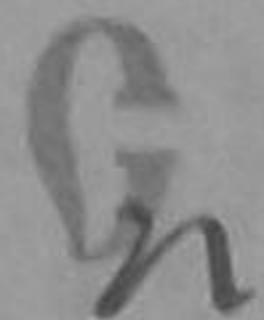
Нині виповнюється 130 років з дня створення «Просвіти» – однієї з найдавніших і найчисленніших організацій українського народу, що в усі часи була школою української державності.

Біля її витоків стояли країці сини і дочки українського народу. Головою Київської «Просвіти» був письменник і автор тлумачного «Словника української мови» Борис Грінченко, а його заступником – Леся Українка. Чернігівську «Просвіту» очолював Михайло Коцбинський, Катеринославську – академік Дмитро Яворницький, Миколаївську – адмірал, автор популярної «Історії України» Микола Аркас. У «Просвіті» активно працювали Іван Франко, Михайло Грушевський, Христя Алчевська, Августин Волошин, Юрій Федькович, Микола Лисенко, Іван Огієнко та багато інших діячів вітчизняної науки і культури.

Сьогодні «Просвіта» є масовим громадським об'єднанням, яке проводить велику культурно-просвітницьку роботу серед населення України з виховання національної свідомості, післядівши важливі місце в процесі національного та духовного відродження, консолідації демократичних сил суспільства.

Бажаю всім просвітінам міцного здоров'я, особистого щастя, щедрих життєвих здобутків на благо утворення нашої держави!

**Прем'єр-міністр України
В. ПУСТОВОЙТЕНКО**

В Національній опері

українські церкви, засновували драматичні гуртки та хори.

Разом із емігрантськими хвилями на Захід і Схід пересідалася і справа «Просвіти». Щоби зберегти себе, свою національну належність, українці на чужині зорганізовувались, упроваджували у життя все те знане ї відоме, що привезли з собою. Так майже в усіх країнах, де поселились українці, виникають просвітянські організації з однайменною назвою: в Канаді, США, Бразилії, Аргентині, Парагваї, Франції, Австралії, Словенії та Маньчжуриї.

Найбільшого розквіту діяльність «Просвіти» у світі набула в період між двома світовими війнами, під час другої політичної хвили еміграції.

Історія переслідувань та гонінь українців у світі в XIX та ХХ століттях – це історія «Просвіти»: її забороняли, закривали, переслідували в царській Росії, за часів польської колонізації, в Угорщині, в Австрії, але добили за так званої радянської влади. Ось одне із красномовних свідчень про реакцію влади на «Просвіту», зокрема Чернігівську. Михайло Коцюбинський: «Отож уявіть собі, попросту не дають жити «Просвіті». Хочемо скликати збори — заборонено, хочемо зробити виставу — забороняють. Навіть концерт Лисенка на користь «Просвіти» заборонили... Кажуть, існуйте на попере, а жити не дамо». Знайома нам ситуація, чи не так?

Василь Доманицький, один із фундаторів видавництва «Вік», зазначав, що в межах Російської імперії «Просвіти» могли діяти

В Національній опері

лише в Закавказзі та в Сибіру — для начальства там вони не страшні...

Так, це звичайна реакція на вияв українства. Українські інституції переслідувалися до революції, після і аж до наших днів. В академічній історії УРСР, виданій двадцять років тому, оцінка «Просвіти» зводилася до чіткої ідеологічної форми: «Культурницька діяльність «Просвіти» спрямовувалася на те, щоб отруті народні маси націоналістичним дурманом».

На початок 1921 року в Україні «Просвіта» нараховувала 4322 підрозділи, а вже за рік другий філії «Просвіти» були реорганізовані більшовиками в хати-читальні, сільбуди та інші інтернаціоналістичні установи...

світа» протягом років незалежності України. Вони скромні та не сумірні з тими, про які я згадував вище. Тому змушений відатися знову до статистики: Всеукраїнське товариство «Просвіти» має тепер 25 обласних, Все-кримську з її підрозділами та Севастопольську міську організації, які об'єднують 447 районних та міських, 14 364 первинних осередків із загальною кількістю індивідуальних членів понад 450 тисяч та понад 500 тисяч колективних членів. Кількість наших періодичних видань збільшилась до шістнадцяти. Окрім того відзначити «Кримську світлицю», «Дзвін Севастополя», «Слово Просвіти», «Свершину», «Січеславський край», «Слобожанський край», «Просвіту», «Народного

лікаря», «Щедрик», «Писанку» — загальним тиражем 250 тисяч, чого до плачу мало.

Хоча статутом Товариства політична діяльність не була передбачена, з перших днів свого існування відроджена «Просвіта» активно включилася в політичну боротьбу за незалежність України, соме від Товариства як до Верховної Ради, так і до рад інших рівнів були делеговані депутати національно-демократичної орієнтації. Під час підготовки до загальнонаціонального референдуму «Просвіта» провела тисячі рейдів по східних, південних та північних областях України, ведучи активну агітаційну роботу серед різних верств населення. Активісти-просвітники діяли в вузах, школах, на підприємствах, в установах, брали участь у мітингах, видавали брошюри, «метелики», листочки й словники, проводили дні батьків, свята рідної мови, засновували у Збройних силах замість червоних кутків — військові світлиці. Відстоювали національну символіку і ширili історичні знання про неї, розповідали про злочини тоталітарного режиму, проводили відповідні читання і видавали необхідну інформацію, починали видавати посібники для середніх шкіл та букварики для дошкільнят, поширювали правові знання серед населення, реагували на всі антиукраїнські випади, на яких би рівнях вони не проявлялися. Почавши від випуску газети «Слово», поволі охопили майже всі обласні об'єднання періодичними виданнями, впливали на добір кадрів у виконавчі влади, делегували від ВУТ «Просвіти» до обласних, міських та районних адміністрацій своїх представників... Починаючи від програми «Віче» на УТ, вели систематичні телевізійні та радійні передачі, присвячені проблемам культури, української історії, історії українського книговидання та літописописання, історії української архітектури та музики, історії української церкви... Лекторами «Просвіти» було прочитано тисячі лекцій. Було зорганізовано сотні хорових колективів. Від часу відновлення своєї діяльності «Просвіта» щорічно проводить заходи загальнодержавного значення: Шевченківські дні, вшанування пам'яті Героя Крут, українських гетьманів, видатних діячів науки та культури і національних провідників. З ініціативи «Просвіти» вже відбувається національне Свято української писемності. «Просвіта» була ініціатором створення Ради з мовних питань при Президентові, а також функціонування мовного департаменту. Нами було розроблено і підтримана Президентом «Державно-цільова програма «Українська мова до 2005 року». Кабінет Міністрів постановою від 8 вересня 1997 року затвердив Комплексні заходи щодо всебічного розвитку та функціонування української мови, участь у розробці яких брало Центральне правління ВУТ «Просвіти». Просвітіяни брали найактивнішу участь у конституційному процесі, у розробці національної програми «Освіта».

«Просвіта» була ініціатором об'єднующего політичного процесу національно-демократичних сил на двох попередніх виборах 1994 та 1998 років. Двічі нашими рекомендаціями було зняхтувано. Маємо надію, що вибори наступного року відбудуться при загальнонаціональній консолідації.

Реалізація згаданої програми, як десятки рекомендацій та Комплексна програма, направлена спільно з Міносвіті, Мінкультури, Мінінформації та Київською міською адміністрацією, є власне програмою дій Товариства.

Перейдемо до повного переліку заслуг історичних. З іменем «Просвіти» пов'язані всі найвизначніші події та наші найсвітліші імена. Досить лише назвати Івана Франка, Лесю Українку, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка, Миколу Лисенка, Михайлого Грушевського, Івана Огієнка, Симона Петлюру, Володимира Винниченка... Чільні діячі «Просвіти» — це пантеон нашої національної слави. І якби новітє не існувало відродженій десять років тому «Просвіти», сьогодні ми зовб'язані були б зупинитися на мить у часовому швидкоплинні, обі, озирнувшись

Нас вітають

тури рідною мовою. Хорватська мова після створення Версальської Югославії була вимушена до політичного симбозу із сербською мовою. Цей симбоз реалізувався на практиці як фактор відмиріння. Надслідки цього процесу ще й досі присутні, бо попередній період довів нашу мову фактично до зникнення, а точніше звів мову на рівень дialektu, яким користується неосвічена популяція.

Хочу висловити задоволення, що дійшло до встановлення дружніх контактів між «Матицею Хорватською» і «Просвітою». Простір для співробітництва вельми великій. Два близькі й подібні народи малознайомі між собою. Необхідно з обох боків докласти зусиль, щоб це змінити. Український народ завжди матиме приятеля у хорватському. Між цими народами у історії ніколи не виникало протиріч або зіткнень, навпаки, історія наділила нас схожою в її трагічному вимірі долею. Хорвати протягом 14 століть зберегли у колективній пам'яті згадку про свою стару прикарпатську батьківщину, де жили, називаючи себе Білі Хорвати. Дякувати Богові, після проголошення незалежності наші держави одними з перших визнали незалежність одна одної, чим створили якісну базу для подальших стосунків. Ці стосунки досягли рівня стратегічного партнерства. У стосунках України і Хорватії немає жодного спірного питання, а бажання пережити важкий перехідний період і реалізувати свою позицію у європейському й євроатлантичному інтеграційних процесах спрямовують наше співробітництво. У цьому

контексті я бачу величезні можливості для співробітництва «Просвіти» і «Матице Хорватської».

Ще раз сердечно вітаю усіх членів «Просвіти» з приводу їх великого ювілею.

**Джуро ВІДМАРОВИЧ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Хорватія в Україні**

**Вельмішпановний
Павле Михайловичу!**

Українська Лютеранська Церква вітає Всеукраїнське Товариство «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка і Вас особисто із славним ювілеєм — 130-ю річницею очолюваного Вами Товариства!

Значимо всім просвітням оберігати рідне українське слово, як це робили ваші славні попередники.

Українські лютерани мають давні традиції співпраці із «Просвітою». Тож маємо надію і надалі співпрацювати для збереження духовності та утвердження християнських ідеалів, здавна притаманних українському народові.

Нехай Господь поблагословить Вас у Вашому служінні народові і державі, додасть здоров'я, сил та мужності у цей скрутний час!

**Епископ Української
Лютеранської Церкви
Ярослав**

Видатний український письменник Борис Антоненко-Давидович назвав «Просвіту» «новим храмом на руїнах українського Єрусалиму». В тридцятих роках «Просвіта» в Галичині в співпраці з кооперативним рухом мала значні містності: лише власних будинків було 14 750; 32 тисячі читальень, 2065 театральних гуртків, 1105 хорів, 104 оркестри, близько трьох тисяч бібліотек...

Усе це відібрано, спалено, сплюндровано...

І зрозуміло, чому при першій же політичній відліз зусиллями української інтелігенції, передовсім письменників, у 1989 році відроджується це Товариство, як Товариство української мови, аби вже відразу після проголошення Верховною Радою Акта про незалежність України повернути собі і історичну назву, і вийти на нові постколоніальні завдання, які постали перед українською нацією.

Я не буду робити перепіку здобутків та надбонь Всеукраїнського товариства «Про-

віта

їм. Т. Шевченка

Дорогі друзі!

Палко вітаємо вас з вікіпомною подією — 130-річчям з дня заснування «Просвіти», що була покликана допомагати нашему народові пізнавати себе, свою мову, історію, культуру, діяння наших великих предків. Незважаючи на заборони, переслідування, наклепи, «Просвіта» несла світло знань і великої надії на краще майбутнє українців.

Сьогодні у багатьох регіонах України «Просвіта» продовжує свою діяльність мало не в таких же умовах, як і на початку століття, але героїчно виконує свій національний обов'язок. Чимало членів нашої партії є водночас членами вашого Товариства й ми сприймаємо це з великим задоволенням і гордістю.

Значимо вам подальших успіхів у вашій такій потрібній діяльності. Сподіваємося і надалі на плідну співпрацю між «Просвітою» і партією Християнсько-Народний Союз.

**Голова партії
В. Стретович**

На виставці «Просвіти»

Продовження. Поч. на с. 2

назад, спромогтися розгледіти ту самоорганізуючу силу, загальне ім'я якій — просвіття. В цьому сенсі просвітнями були всі, хто відстоював українську справу, українське слово, українську ідею, українську неубієнну націю. Скільки їх було страчено, упосідженено, скалічено в ХХ сторіччі. Тому ювілей «Просвіти» є одночасно і мартирологом української вільної справи: мільйони жертв, духовна пустка, руїни відновленого за короткий час культурного ландшафту, мовне заспілення, принизливе існування.

Українці в ХХ столітті понесли непоправні демографічні, інтелектуальні та моральні втрати, які даються взнаки вже в незалежності Україні. Але я далекий від думки, що ми здобули незалежність у той пізній час, коли «розклад і морально деградація суспільства досягли масштабів, близьких до необоротності». Дійсно самостійна Україна не стала державою українського народу у повному розумінні цих слів. Більше того, в незалежній Україні започатковані процеси, які можуть привести до необоротності. Ось одне із тисячі тисяч свідчень, про які ми не можемо не згадувати саме сьогодні: «В незалежній Україні русифікація йде більшими темпами, аніж уsovіцькій імперії. Особливо це відчутно, коли вмикаєш телевізор. Практично всі канали забивають тобі «баки» російською. Щоб купити українську газету — її ще треба добре пошукоти серед чужомовних. Я доправди не розумію, як ви збираетесь за таких умов вирости справжніх патріотів, котрі довершать розбудову держави. Чи, може, сподіваєтесь, що Москва навчити Україну будувати», — запитує Емма Андієвська, українська поетеса і малярка з Німеччини.

Мовне питання було і залишається найгострішим, найпекучішим і найнасущнішим питанням, одночасно і політичним, і економічним, і духовним. «Поки українська мова не здобуде собі місця у вищій школі, поки воно не служить органом викладання в університетах та в інших навчальних закладах, поки воно не стала знаряддям наукової праці в викладанні й літературі, доти суспільство, народність, що розмовляє цією мовою, почуватиме себе на становищі нижчої, культурно неповноцінної нації». Актуальність цих слів, сказаних Михайлом Грушевським в 1907 році, не втратила свого значення. Навпаки, ми зрозуміли, що без досягнення відповідного рівня національної самосвідомості та політичної культури різних суспільних груп Українська держава залишилась паперовою фікцією, на яку ми, просвітні кінця ХХ століття, ніколи не погодимося.

Наші опоненти стверджують, що так воно історично склалося, що російська мова є домінуючою. Так, глибокі наслідки колоніалізму в культурній та мовній сферах, неможливість національної консолідації, ущербність національної самосвідомості як наслідок триваючої русифікації засвідчують, що тут зусиллями лише одних просвітіян справі не зарадити, якщо ми хочемо мати справді нормальну функціонуючу державу, а не її фонтан.

Ольга Басистюк, Вікторія Лук'янець, примі Львівської чи Дніпропетровської опери — коли ми їх востаннє бачили на національній сцені палацу «Україна»? На глум нам усім том панують третьорозрядні гастролери, вивозачи з України те, що не встигло вивезти російську інфляцію...

Це добре, що під патронатом Президента відбуваються гастролі тих, хто здобув світові імена. Але якщо під цей патронат не будуть взяті українські таланти, не менш відомі у світі, то скоро ми втратимо й те, що споконвіків було нашою візитною карткою, — українську пісню, а наши молоді митці будуть розкуплені і вивезені, обізгодом бути нам же проданими за великі гроші.

Але, з подачі тих же чужомовних рупорів, відбуваються речі й значно серйозніші. Погляньте на російські газети, скажімо, за 1 грудня нинішнього року. Повна ігнорація національних, життєважливих дат, обі — через край — жовчі, хули, прямої зненависті до самого слова «незалежність»!

Україна чи не єдина сьогодні держава, яка старанно доношує ідеологічне хламіття космополітізму, який так дорого обходиться усім нам. Більш накладно з огляду на перспективу ідеології, аніж та, що стала фактично домінуючою в нашій унітарній державі, не може бути. Космополітізм в ідеології, монетаризм в економіці себе вичерпали, лунка фразеологія демократичних змін нежиттєспроможна. Ні реанімації, ані модернізації економіки неможливо здійснити на партійній чи доктринерській основі. Единим ферментом, який забезпечував успіх, як пересвідчилися ми на прикладі європейських сусідів, — є потріiotизм, національні інтереси. Не особистість забезпечує успіх, а спільнота, не людські права, а загальнонаціональні. Такий наш архетип.

Людей стає все більше, а людини поза національним, мовно-культурним контекстом все менше. Людина все менше спроможна бути представником людства. Ось чому людські права не адекватні національним. Національне — це константне, валентніше і життєзабезпечуюче, бо пов'язане з ширшим контекстом, якщо хочете, то і з космічним, одже йдеться про широку програму і призначення кожної нації в світі.

Без національної домінанті, а це стосується передовім мови та культури, ми будемо мати лише імітаційну модель держави.

У суспільстві з економікою колоніального (сировинного) типу, кричущими соціальними диспропорціями, несумірністю в політиці, демографічною деградацією та відповідно злочинністю при відсутності національної ідеї та відповідної життезабезпечуючої ідеології — ми можемо мати суспільство периферійного капіталізму, європейських маргіналів небаченого досі українського зразка. Без національної мови та культури, без національно-стимулюючого духу ми завше будемо лише на узбіччі, і все, що вже твориться нині, відбувається за законами узбіччя, де діють принципи криміналізації, провінційної загумінкуватості та спустошуючої бездуховності.

Чи тішить нас ця перспектива? Чи задля цього ми тікали з імперських обіймів? Абсолютизовано доморошеніми злими геніями ринкова модель органічно не виходила з того, що культивувалося просвітнями протягом уже згаданих 130 років: орієнтація на власні національні сили, на почуття відповідальності та патріотизму.

Тут необхідно відрізняти бідність, злидні в суспільстві від спроби їх узаконення, їх консервації, коли відтворюваність знедоленості набуває рис тривалого замкнутого циклу. Так як це сталося з інформаційним та

Просвітансікі видання минулого століття

Як би кому не хотілося видати русифікацію нашого інформаційного поля за стихію і волевиявлення споживачів газетної та телепродукції — ми ж бачимо інше. Це цілком продумана і спланована акція руйнування молодої держави зсередини. Кожне новосторонене російськомовне видання, згодом не раз перепродане і перекуплене, є по суті антиукраїнським, антидержавним. Навіть поверховий аналіз друкованих там матеріалів засвічує, наскільки далекими для своїх читачів роблять вони інтереси України, свідомо нав'язують їм поп-культуру сусідньої держави чи ширвжиток із «секонд-хендів» Європи та Америки. Все це спрямоване на те, аби довести, що в Україні немає й не може бути ані літератури, ні кіно, ні театру, що якось Маша Распутіна значно цікавіша за Богдана Ступку, а театр Бори Моісеєва важливіший для її сьогодення, аніж театр Івана Франка... Анатолій Солов'яненко, Марія Стеф'юк,

Ми добре розуміємо, кому тепер на руку, щоб в Україні запанували зневіра, роздратування, занепад духу і сум'яття душ, — здеморалізоване, знецінене суспільство легше завоювати, зламати, понизити. Але, панове шовіністи, вам не вдастся витіснити національні сили від вирішення майбуття України!

Політична реальність нині така, що бажаючих очолити нас із кожним днем стає все більше, а охочих вирішувати наші національні проблеми все менше, жити ж нам потрібно сьогодні, а не 8 листопада наступного року. Плюраплізм партій уже не вміщується в телефонний довідник. І це багатоманіття є не політичним різноманіттям, а суцільним розбратором.

Чи зможемо ми, більшість українців, стати на один бік, щоб на іншому боці засталися ті, хто вже однією ногою стоїть на «рідному березі Атлантичного океану»?

Дорогі просвітняни!

Доземний уклін Вам за працю Вашу, подвіжництво, горіння! 130 років «Просвіта» просвітлює душі людські, бачає, загартовує їх, надихає, повертає заблудих.

І сьогодні, може, в найтяжчі часи, як мати, останню сорочку знімає, щоб допомогти. Неоцінний дар — книги, надіслані «Просвітою» Загребській україністці. Велике Вам спасибі від студентів і викладачів Філософського факультету, українців і русинів Хорватії.

Ви — душа нації, Вас підтримує Всевишнє Провидіння. Світіть! Творіть! Здоров'я Вам, щастя! Хай Ваша мудрість, краса й благородство освітлюють шлях нам, як сонячний промінь!

Від усіх, кому дороге українське слово, з глибокою пошаною і щирою вдячністю

Раїса ТРОСТИНСЬКА

Здалеко заокеанської діаспори хотів би прилучитися зі своїми товаришами з нагоди таких світливих ювілейних свяtkуваль «Просвіти». На протязі багатьох генерацій «Просвіта»

Дорогий пане Голово!

була серед тяжких обставин для українського народу джерелом науки, освіти та закріплення національної свідомості. Тепер, коли вже маємо свою Державу, — то завдання і ролі Товариства «Просвіта» зовсім не зменшилися, бо треба спрямовувати всі творчі сили та енергію на відродження, по довгих літах, української освіти та культури так дуже потрібної для духовного «відсвіження» для закріплення молодої Держави України.

Шасти Вам, Боже!

І хай Пречиста Діва мас Вас у своїй опіці. Найкращі побажання «Просвіті»!

Доктор Роман СМИК,
почесний член «Просвіти»

Українська національно-культурна автономія м. Новосибірська приносить Вам свої поздоровлення з нагоди 130-річчя заснування Товариства «Просвіта».

Перша українська організація в Новосибірську, біля витоків якої стояв піонерський академік І. С. Ладенко, була спочатку філією української «Просвіти». У розвитку нашого товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка «Громада», а тепер і національно-культурної автономії є значна заслуга Всеукраїнського товариства «Просвіта».

Хоча Україна стала незалежною, а українська мова — державною, на наш погляд,

діяльність Всеукраїнського товариства «Просвіта» конче потрібна народові України.

Зичимо Вам і всім братам і сестрам щастя, творчих успіхів, і помагай вам, Боже, у вашій такій потрібній Україні і українській діаспорі діяльності.

За дорученням Ради УНКА

Володимир МАНОВИЧ,
голова УНКА

Шановний Павле Михайлович!

Широ вітаємо Вас із сто тридцятою річницею утворення «Просвіти» — організації, роль якої в становленні української державності, розбудові незалежності України, формуванні самосвідомої української ментальності є глибокою і вагомою.

Понад століття вогнище української вільної думки, нашої культури, нашого прагнення до незалежності завдяки невтомній роботі просвітін зігріває цілі покоління українських патріотів, вносить в кожну оселю, в кожну родину відчуття причетності до великої історії нашої Батьківщини.

Від усього серця бажаємо великих творчих успіхів, здоров'я і добробуту.

В. Г. ФЕДОРОВ,
Посол України в РФ

національним культурними просторами. Ані духовне скіння, ані соціальна упослідженість не надихають нас на відповідні рефлексії. Бо навіть за колоніальних режимів «Просвіта» довела, що може впоратися з тими проблемами, коли опиралася на національне підґрунтя. Піднесенням рівня національної самосвідомості можна і потрібно було нейтралізувати соціальну проблематику, на чому ми не один раз наголошували.

Інструменти побудови держави, до яких, поза всяким сумнівом, належать мова та культура, мусять бути реальними, чинними, а не напівіктивними.

Тоді навіть соціальна проблематика переживається не так боляче. Тому нам необхідно якомога швидше звільнитися від спекулятивної політики побудови обстрактного громадянського суспільства і перейти до мобілізаційної національної, тобто патріотичної політики. Лише традиційні національні державницькі інтереси спроможні бути результативними, аби захистити нас і на Півночі, і на Півдні, і на Заході. При відсутності загальнонаціональної ідеї неможливо зміцнити систему влади в Україні. Адже наші національні геоекономічні та геополітичні інтереси переважають усю суму окремих національних інтересів, які мають, на превеликий жаль, місце в Україні. Ми не повинні наслідувати російські алгоритми історії, адже це шлях до втрати самостійності. Лише реальні національні інтереси, реальна економіка, реальна українська культура, реальні перетворення, а не їх фікція, зможуть зробити Україну Україною. Без загального національного самоусвідомлення – це неможливо. А в почині цього процесу, як і на початках заснування «Просвіти», є Слово. Відомий лінгвіст У. Вайнрайх зазначав: «Відлучення мови від функцій, що надають їй престижності, наприклад, від ролі державної мови, понижує її авторитет і зменшує спротив інтерференції, і сприяє закріпленню нововведень, що заносяться двомовними носіями, тобто сприяє поширенню суржика». Що ж, за прикладами далеко ходити не доводиться: гляньте, як розплодилися на нашому телекрані та на сцені всі ці «кролики», «довгоносики», Верки Сердючки, Шендеровичі – неозначені в статі та невідзначені талантами, як вони старанно сповнюють своє оплачене призначення не лише «дразнить хохла», а принижують нашу мову, підточують її імунітет.

Пониження мовного імунітету позначається і на загальнонаціональному політичному тонусі, а це сприяє лише активізації лівих сил в Україні. Не сталося того, що могло стати

природним: українська мова не стала суспільним цементом, як це сталося, наприклад, у США. Українська мова повинна була б позбутися не лише російських кольок, але й відповідних радянських міфологем, якими сьогодні спілкуються ліві. Підвищення статусу української мови – це відповідне підвищення імунного бар'єру національного організму, піднесення морального рівня нації. І тут доречно сказати про те, що світ нині вступає в нову, якісно історичну добу, коли моральний підхід бере гору над вузьким прагматизмом, коли мораль, вриваючись у політику, якою б вона не була брудною, в надпрагматичну економіку, сама перетворюється в рушійну,

термін: екологія інформації. І ми свідомі того, що вкрай необхідно змінювати свій інформаційний імунітет, який можливо забезпечити лише піднесенням духовного антиінформаційного бар'єру.

Без участі в цьому процесі державних чинників досягти бажаного майже неможливо. Усунення держави від цього процесу може лише прискорити міжнаціональні катализми. І тут знадобився б досвід, наприклад, Литви, де за правильність функціонування державної мови, дотримання її норм, широке впровадження дбає спеціальна Комісія з литовської мови при Сеймі республіки, яка наділена великими повноваженнями. Литовська жур-

налогома Руху над НДП чи «зеленими», оціковити, як спільно використати політичний потенціал нації для конструктивної і святій справи. Зміни в державному, мовно-культурному токож, будівництві потрібно проводити не під вузькі партійні чи холдингові програми, а тим паче – не під їхніх лідерів – ім ціну ми вже склали. Необхідна соборна узгодженість усіх національних сил України для невідворотного шляху державобудування української України.

Чого прагнемо ми, просвітяни кінця ХХ століття? Адже до кінця віку залишаються лічені місяці.

Зрозуміла річ, справжньої, а не фіктивної України сильної, яка спроможна була б гарантувати передовім нації її власний шлях розвитку, реалізації всього духовного та інтелектуального потенціалу. Ми хочемо, щоб наше існування зважали, щоб нас належно шанували, щоб нами перестали маніпулювати.

Якщо ми не використаємо свого національного потенціалу, аби домогтися політичного, культурного та психологічного зламу, нас очікують неминучі соціальні потрясіння. Необхідні швидкі і посутні корективи в бік національного відродження, самоствердження української нації, для якої національна ідея є нездоланною і виключно мобілізуючою. Без цього національне відродження безперспективне, а відповідно безперспективно стає і сама держава. Чи ми, шановні друзі, погодимося з цим станом речей? Ніколи...

На «круглих столах», наукових конференціях, спільніх засіданнях з Міносвіти, Мінкультури, Мінінформації ми зверталися до керівництва держави з пропозиціями проводити протекціоністську політику щодо української мови та культури. Українській мові та культурі потрібна продумана, дійова, фінансово забезпечена підтримка з боку держави, тому що Україна залишається і надалі культурною та мовною колонією недавньої метрополії. Якщо Росія в бюджеті щорічно на розвиток російської мови, якій, як ви знаєте, нічо не загрожує, закладає величезні, як на наші мірки, кошти, то що говорити про наші потреби. Без фінансової підтримки подолати наслідки мовно-культурного колоніалізму буде дуже і дуже важко. А без такого подолання, як стверджує Іван Дзюба, – «державне майбутнє України не буде забезпечене».

Коли наші північні сусіди в стратегії № 3 окремим пунктом зазначають, що «одним із завдань зовнішньої політики Росії продовжує залишатися захист прав російськомовного населення та російської мови в нових незалежних державах», то нам сам Господь велить протидіяти агресивній антиукраїнській спримованості тих, хто узаконює, закріплює російські землі в Україні. І ці дії необхідно витрактовувати однозначно як ворожі. Адже Україна досягла критичного рівня русифікації. Українська нація плекала віками свої глибокі традиції, свою мову, свою культуру, тож пильнумо, аби не розчинитися у третіому тисячолітті, всупереч усім згубним силам, які жорстоко і вишукано чинили і чинять насильство над українським народом, у якого століттями відбирали його національну та людські права. Ні, ми є, ми невмиріші. Наш національний гений довів свою життєспроможність. Творчий потенціал нашого народу невічерпний. Потрібна політична воля, щоб задіяти національно-культурні мотивації на користь України, а не вузьких корпоративних інтересів.

Є не лише надія, а є всі підстави для того, аби наступний наш ювілей ми відзначали з широким переліком здобутків у всіх сферах: мовний, освітній, культурний, економічний, мілітарний, інформаційний. Аби наше непов'янне слово виповнило весь державний простір України. І питання національної безпеки поступилося питанням економічного зростання, добробуту, стабільності. І ми не лише віримо в таку Україну, а й будемо робити все можливе, аби це відбулося ще за нашого з вами життя, по якому нас веде розуміння того, що на небі – Бог, на землі – Україна, і що ти – не українець, коли не є просвітянином! Отож, слова «Просвіти», слова і доземний уклін вам, трудівники-просвітяни, слова Україні!

Павло МОВЧАН

На виставці «Просвіти»

виробничу силу. І роль морального фактора, як регулятора суспільного руху, невпинно зростає, і такі етичні категорії, як права нації вже є уявною величиною.

Відродження національної самосвідомості українців, наповнення духовним змістом кожної особи можливе не в декларуванні застарілих умоглядних істин чи в штучних ідеологічних побудовах під виглядом пошуку державної ідеї без національного забарвлення, а в поверненні до духовних витоків, де аріадніною ниткою є природне право, що ґрунтуються на моральних цінностях, загальних як для всіх світових релігій, так і для більшості роду людського. І ми, українці, хочемо бути, як усі, з відповідним правом на свою мову, на свою землю, на свою історію, на свою церкву, на свою культуру, на свій сегмент у світовому колі.

Ось чому просвітяни поряд з відомим поняттям екології середовища ввели в обіг

налітка з цього приводу зазначає («Н. Г., 30. 10. 98»): «Литовська мова набула статусу державної, а російська мова стала мовою однієї з мов національних меншин...»

Забезпечити статус української мови як державної ми зможемо тільки миром, громадою. Адже період українського космополітизму добігає свого логічного кінця. І є два шляхи: або ми знову будемо повернуті в лону російської імперії з новим «Славянським Союзом» Зюганова, Макашова, або ми нарешті змущені будемо визнати національні пріоритети як визначальні.

Саме тому ми мусимо думати про завтрашнє, змінюючи відповідно і політичні орієнтири, добираючи відповідно до ситуації нестандартні рішення. Головне для нас усіх, як будемо жити далі, на яку ідеологію опиратися? І мене, як голову Товариства, цікавить передовім не доля окремої партії та її політичні здобутки, а доля цілі України, не буде забезпечене».

Коли наші північні сусіди в стратегії № 3 окремим пунктом зазначають, що «одним із завдань зовнішньої політики Росії продовжує залишатися захист прав російськомовного населення та російської мови в нових незалежних державах», то нам сам Господь велить протидіяти агресивній антиукраїнській спримованості тих, хто узаконює, закріплює російські землі в Україні. І ці дії необхідно витрактовувати однозначно як ворожі. Адже Україна досягла критичного рівня русифікації. Українська нація плекала віками свої глибокі традиції, свою мову, свою культуру, тож пильнумо, аби не розчинитися у третіому тисячолітті, всупереч усім згубним силам, які жорстоко і вишукано чинили і чинять насильство над українським народом, у якого століттями відбирали його національну та людські права. Ні, ми є, ми невмиріші. Наш національний гений довів свою життєспроможність. Творчий потенціал нашого народу невічерпний. Потрібна політична воля, щоб задіяти національно-культурні мотивації на користь України, а не вузьких корпоративних інтересів.

Дуже хотілося б, щоб цей матеріал знайшов місце на сторінках Вашої газети. Ці люди – і Степан Хамар, і Катерина Костів – варти того, щоб і про них було сказано тепле слово.

Якщо існують ще гонорари в наш скрутний час, то хай вони залишаються на користь газети.

З повагою до Вас
Ярослава ПАВЛІВ,
м. Тернопіль

Високоповажний пане Мовчан!

Широ вітаемо Вас із високою державною нагородою — Орденом Ярослава Мудрого V ступеня!

Це є справедливе визнання того, що Ви гідно несете естафету державотворення: свою мудрістю, щоденною жертвовою працею, кипучою енергією і ентузіазмом, великою громадською роботою наполегливо і послідовно зміцнюючи підвалини нашої молодої держави.

Бажаємо Вам міцного здоров'я, родинної злагоди і благополуччя, невічерпної енергії і натхнення в усіх добрих починаннях на благо і процвітання України!

I. ГЕРЕЛЮК,

президент УПСП «АЛЮКПОЛЬ»

O. РУДАНЕЦЬ,

голова КУІну Коломийщини

Нас вітають

Всеукраїнському товариству «Просвіта» у зв'язку із 130-річчям його заснування

Від імені колегії Міністерства оборони України, всього особового складу Збройних сил України і від себе особисто широ і сердечно вітає Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка зі 130-річчям його заснування.

У Збройних силах України належним чином оцінюється вагомий внесок Всеукраїнського товариства «Просвіта» в освітній, культурний і духовний розвиток українського народу.

Ваша багатогранна, творча і плідна праця на ниві пропагування нашої духовної спадщини, формування у різних верств населення громадянської свідомості і патріотичних почуттів, гуманістичних ідеалів і вірності національно-історичним традиціям – прекрасний взірець служіння нинішнього покоління української інтелігенції справі утвердження суверенної, демократичної, соціальної і правової держави.

Ваші вагомі творчі досягнення у поширенні надбань вітчизняної науки, освіти і культури, формуванні органічної єдності духовності і моралі засвідчують багатство духовного життя українського народу. Вони слугують надійним джерелом нашої ефективної співпраці та творчого використання потужного інтелектуального потенціалу Товариства «Просвіта» для виховання у військовослужбовців, працівників Збройних сил України якостей громадянина-патріота, захисника Батьківщини.

Бажаю вам, шановні друзі, миру, добра і злагоди, здоров'я і щастя, творчої наслаги й

нових успіхів у благородній справі поширення знань в ім'я утвердження Україн

**УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ**
Про нагородження відзнакою Президента України
«Орден князя Ярослава Мудрого»

За визначні особисті заслуги у розвитку української державності, плідну творчу і громадську діяльність постаповляю:

Нагородити відзнакою Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого» **У ступені МОВЧАНА Павла Михайловича** — народного депутата України, голову Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, м. Київ.

Президент України

Л. КУЧМА

**УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ**
Про відзначення нагородами України активістів
Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

За вагомий особистий внесок у збагачення національної культурної спадщини України, вагомі творчі здобутки і активну громадську діяльність постановлюю:

Нагородити відзнакою Президента України — орденом «За заслуги» **III ступеня**

ІВАНИЧУКА Романа Івановича — професора Львівського державного університету імені І. Франка

ЛУБКІВСЬКОГО Романа Мар'яновича — голову Львівського обласного об'єднання Товариства

НЕСТЕРЧУКА Миколу Трохимовича — відповідального секретаря Товариства, м. Київ

ПОГРІБНОГО Анатолія Григоровича — завідувача відділу Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЮЩУКА Івана Пилиповича — проректора Міжнародного інституту лінгвістики і права, м. Київ

Присвоїти почесні звання:

«НАРОДНИЙ АРТИСТ УКРАЇНИ»

КОЗАЧЕНКУ Валентину Васильовичу — заступникові директора Київського державного музичного театру для дітей та юнацтва

«ЗАСЛУЖЕНИЙ АРТИСТ УКРАЇНИ»

ШЛЕМКО Ользі Дмитрівні — артистці Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру імені І. Франка

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ЖУРНАЛІСТ УКРАЇНИ»

ЖУРАВСЬКОМУ Анатолію Федоровичу — голові Житомирського обласного об'єднання Товариства

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ»

ГОЛОТІ Любові Василівні — відповідальному редакторові газети «Слово Просвіти», м. Київ

ШУЛЕПІ Степану Григоровичу — голові Івано-Франківського обласного об'єднання Товариства

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ
8 грудня 1998 року

**ПОВЕРНЕМО ІЗ ЗАБУТТЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНУ НАУКОВУ
ПРАЦЮ СЛАВЕТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО ЛЕВКА
СИМИРЕНКА «КРИМСЬКЕ ПРОМИСЛОВЕ ПЛОДІВНИЦТВО»**

Всекримське товариство вчених і Всекримське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка виступили з ініціативою перевидання першого тому фундаментальної праці всесвітньо відомого українського вченого-садівника і помолога Левка Платоновича Симиренка «Кримське промислове плодівництво» — перлини світової садівничої науки (обсяг 94 арк.). Праця видана на кошти меценатів у 1912 році, і ще за життя автора вона стала бібліографічною рідкістю. У часи більшовицького режиму її було заборонено і знищено у більшості книгохрібінь. Це унікальний твір з історії землеробської культури в Україні та історії садівництва в Криму, неперевершений зразок всеїдного виробничо-біологічного вивчення та помологічного опису сортів плодових культур. На теоретичних засадах наукової праці славетного українського вченого базується сучасне промислове садівництво світу.

«Кримське промислове плодівництво» — справжнє національне надбання України, національна гордість українського народу. Перевидання книги сприятиме не лише відродженню українського садівництва та унікальної Симиренківської наукової школи, але й стане теоретичним підмурком для створення сучасного модерного плодівництва в Україні. А крім того, — нестиме й політичне навантаження, показуючи органічну єдність Криму і материкової України.

Проект перевидання видатної праці частково фінансово підтримано Міжнародним фондом «Відродження». Проте виділених коштів вистачає тільки на підготовчі роботи. Собівартість видання 2 тисяч примірників — 30—35 тисяч доларів.

Усіх, кому небайдужа доля України, хто опікується її наукою і культурою, хто дбає про її майбутність, закликаємо взяти посильну фінансову участю у перевиданні першого тому цієї унікальної праці. Спонсори будуть увічнені у цій книзі і на внесену суму отримають відповідну кількість її примірників.

Всекримське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка започатковує на своєму розрахунковому рахунку спеціальний фонд видання «Кримського промислового плодівництва» Л. П. Симиренка. Реквізити Товариства і видавничого комітету: 333000, Крим, м. Сімферополь, вул. Пушкіна, 8, каб. 17. Р/р 26009301321610. Код ЗКПО 20752794. МФО 324430. Крим, «Промінвестбанк», м. Сімферополь.

Петро ВОЛЬВАЧ,
голова Всекримського товариства вчених, член-кореспондент УЕАН
Петро ГАРЧЕВ,
голова Всекримського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, професор

**З ВИСТАВКОЮ ДО ВЕРБІВЦІВ —
НАРОДНА МАЙСТРИНЯ**

Катерина Костів — народна майстриня України, активна союзянка і просвітянка. Народилася і виросла вона у с. Вербові Бережанського району на Тернопільщині. Але працює завбібліотекою у селищі міського типу Івано-Франкове на Яворівщині.

З дитинства займалася вишиванням, якого навчила мати. У 12—13 років уже сама складала свої варіанти візерунків. З 1964 року бере активну участь у різноманітних виставках, фольклорних святах. Експонувала свої твори у Бережанському краєзнавчому музеї. Має нагороди. Про її творчість згадується у кількох мистецьких виданнях.

На зустрічі з Катериною Костів вербівці, особливо молодше покоління, зацікавлено слухали її розповідь про мистецтво вишивки, її розвиток, особливо у рідному краї, у селі Вербові. Так, першу сорочку заполоччю вишила своєму чоловікові Ганна Турчин (Тимчишина), перші рушники — Текля Семчишин (Лебедєва). З уст народної майстрині молодь дізналася, хто виїх у народний стрій жупани, камізельки в селі, запаски (фоти) — жіночі упини, на кому вперше з'явилися вишивані блузки взорами «поздовж», «навскіс», «яблучками», про кольори у «давніх узорах».

Пані Катерина — це ціла енциклопедія мистецтва вишивки — найбільш копітного з усіх видів мистецтва. Вона себе не уявляє без улюбленого заняття. Можна широ позаздрити її ентузіазмові.

«Коли всі, — розповідає пані Катерина, — скупляли кришталі, килими, яїздila по селах, районах і областях і збирала народний одяг (купляла)» і так зібрала надзвичайно багату колекцію. Протягом тижня вербівці мали можливість з великою насолодою переглянути її.

На виставці, яка була організована і в Народному домі, і просто на площі перед Народним домом, експонувався одяг, який побутував до 1939 року і після у селі. Цікавими були експозиції «З бабусиної скрині», «Від бабусі — до онучки», «А дівчина козакові вишила сорочку», «Дай ми,

дівчинно, хустину» (виставка хустинок вишиваних, мережаних), «Тарасові рушники» (вишиті рушники, навіяні мотивами творів великого Кобзаря). На виставці була представлена колекція одягу Бережанського, Борщівського та Заліщицького районів Тернопільщини, а також Закарпаття, Буковини, Івано-Франківщини, Львівщини, зокрема Яворівщини, де працює зараз народна майстриня.

Малеча не могла намилуватися започаткованою колекцією пляшок у національному одязі. Жінки були зачаровані розмaitтям серветок, рушників, подушок, обрусів, скатерок, штор, доріжок, блузок. Чоловіча половина з цікавістю оглядала сорочки, камізельки, країки, краватки.

Надзвичайне враження справила на відвідувачів виставки і сама господиня. Сплікування з нею збагачує духовно кожного. Годинами може пані Катерина розповідати про сільські традиції, про те, як колись святкували Великдень, 15 травня — день скасування панщини, Зелені свята, як вшановували пам'ять січових стрільців таїн. Юнаки з інтересом прислухалися до розповідей про колишній парубоцький спів, вечорниці, шляхетне поводження, капелу братів Бідулів та її історію.

Виставка і зустрічі з народною майстринею, уродженкою с. Вербів, тривала тиждень. Всяк за цей час засвоїв: «Ми нічого не повинні втрачати, а — примножити! Кожна хата повинна бути світлицею». Виставка була присвячена ювілейним датам, які 1998 року відзначало село.

У дні, коли проходила виставка, пані Катерина вступила у своє 75-річчя. Тож з росий води Вам, велимишановна землячко-просвітянко! Хай Бог посилає Вам здоров'я, зозуля накує ще багато літ і не одним витвором Ваших рук поповниться скарбниця народного мистецтва, а число Ваших шанувальників і послідовників серед молодих просвітян з роками множиться.

Ярослава ПАВЛІВ,
с. Вербів Бережанського району
на Тернопільщині

ДО ПОВАЧЕННЯ, ПАНЕ ПОСОЛ!

Закінчився термін перевування в Кріві Надзвичайного і Повноважного Посла Хорватії в Україні пана Джуро Відмаровича. З вдячністю, просвітання, будемо згадувати його участь в наших заходах, його допомогу в налагоджуванні стосунків з «Матицею Хорватською», його яскравий виступ на ювілії «Просвіти». А ще нам бракуватиме його дружнього, широкого ставлення до України. Та, як відомо, любов не знає кордонів.

Отож, не прощавайте, а — до побачення, пане Посол!

Леонід Паламаренко, Джуро Відмарович, рациєнник Посольства та Леонід Талаїв

БІЛІ ХОРВАТИ
Джуро Відмаровичу

Мій брате хорвате,
Споконвіку за нали
Ходило горе
І намагалось зробити нас
Чорними.

Будні і клопоти вічні
Обливали нас
Фарбою сірою.

Комунистичні воїди
Хотіли нас бачити
Тільки червоними.

Та ми залишилися білими,
Як вогонь у своїм апогеї,
Як совість,
Як світ, споконвіку білий,
Білий, як білі хорвати.

Леонід Талаїв

ВЕЛЕТ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

200-річчя Адама Міцкевича в Україні

Два століття тому, 24 грудня 1798 року, у збідній шляхетській сім'ї Міцкевичів народився хлопчик Адам, якому судилося стати великим поетом, символом національного духу. На той час колись могутня польсько-литовсько-білорусько-українська держава була поділена між сусідніми імперіями без урахування етнічних меж і культурних потреб народів, що входили до її складу. Але щойно відбулися американська і французька революції, склав національно-визвольний рух на Балканах. Настала й черга Східної Європи.

Здобувши освіту у Віденському університеті, молодий Міцкевич прилучився до таємного патріотичного руху, за що був заарештований і висланий на Схід. У Росії та Україні він живе майже 5 років. Тоді, власне, і відбулося його змужнення як поета і патріота. Творча і громадська діяльність А. Міцкевича припала на часи декабристів, Польського визвольного повстання 1830 року, активності і розгрому Кирило-Мефодіївського товариства в Україні. Але жодного дня польської незалежності йому зустріти так і не судилося. Міцкевич переживав це як страхіливу трагедію, присвятив своє життя і творчість ідеї Волі... Нам сьогодні пощастило більше, але чи кожен це розуміє?

Україна може пишатися своїми синами, які не тільки визнавали право поляків на відновлення своєї державності, але й брали безпосередню участь у національно-визвольній боротьбі, — такими, як Кіндрат Рилєєв, Сергій Муравйов-Апостол чи брат видатного вченого Андрій Потебня, що геройчно загинув на чолі батальйону повстанців під фортецею Пяскова Скала у березні 1863 року. Сьогодні його ім'я ширі поляки шанують так само, як ми імена Тадеуша Косцюшка, Фредеріка Шопена, Адама Міцкевича.

Слово Міцкевича для українців — не

тільки факт літератури, реалії творчості великого поета, визнаного у всьому світі. Воно, як і Шевченків «Кобзар», є живим свідченням природного братерства, всупереч дозволеній білим або червоним імператором присній, піддоглядній «дружбі народів». І гомін історичних часів, коли вітер волі з Європи безперешкодно сягав України, хвилюючи думки і запалюючи серця. Ось живильна сила польського і українського романтизму! Його вершиною в літературі визнається славна поема «Пан Тадеуш», яку називають енциклопедією минувшини. Лише минувшини і чи тільки польської?

Друге століття поезія Міцкевича надихає народи, що вибирають волю. На його тексти писали музику С. Монюшко, М. Лисенко, Б. Лятошинський, Г. Майборода; перекладали українською — П. Гулак-Артемовський, М. Старицький, І. Франко, П. Тичина, М. Бажан, Б. Тен. Та найбільше і, мабуть, найкраще — Максим Рильський. Власне, його переклади «Пана Тадеуша» і сонетів Міцкевича опинилися в епіцентрі цікавої розмови, що сталася у Спілці письменників України.

Почалося з ювілею. Адже рік 1998, за ухвалою ЮНЕСКО, став роком Адама Міцкевича. 18 грудня у Спілці письменників відбулася зустріч «круглого столу», учасники якої не обмежилися запланованою темою «Проблеми перекладу творів Адама Міцкевичата» і викладанням освітніх закладах України; розмова вийшла значно глибше та ще й досить емоційно. Після привітання представника посольства Польщі п. Богуслава Вожняка слово взяли мовознавці-полоністи, письменники-перекладачі, педагоги. Свої погляди на українського Міцкевича вони ілюстрували не тільки власними класичними перекладами, виявивши всебічну історичну обізнаність. Цей маленький поетичний турнір довів, що новітні спроби, можливо, чимось близькі до оригіналу за технікою віршування, але, безперечно, поступаються перекладам класиків за поетичним рівнем. Сталося те, що мало статися: уже вкотре підтвердила

відома теза: обдаровання перекладача не має поступатися талантові автора. Насамкінець усіх примирila думка, що її висловив представник польського культурно-освітнього товариства ім. А. Міцкевича в Києві Станіслав Савкув: не йдучи буквально за оригіналом, Рильський вірний йому за суттю; з майже неймовірною естетичною тактовністю він знову написав бессмертну поему українською мовою ХХ століття. Тому друге прочитання «Пана Тадеуша» у перекладі Рильського — це свято, подібне першому побаченню з великом твором... Зрозуміло, що гідно оцінити цю прекрасну метаморфозу можуть полоністи-українці й ті поляки, що оволоділи українською. На щастя, перших і других сьогодні є чимало, не бракувало їх і при «круглому столі». Тетяна Черниш, доцент, філолог з Київського національного університету імені Т. Шевченка, доречно зазначила, що потужний національний імунітет польської літератури є справжнім зразком для літератури української. Це, власне, і є свідомість, національна ідентичність, про яку нині так багато говоримо.

З нагоди роковин відбувся хоч і маленький, але сплеск видавничої активності: ось нам нове двомовне видання «Пана Тадеуша» у перекладі М. Рильського, ще й спеціальний ювілейний випуск «Бюлетеня» Державного комітету України у справах національностей та міграції (заступник голови цієї установи вельмишановий літератор, перекладач Рауль Чілачава й головував на зборах «круглого столу»). Щасливий бібліоман, який дістав ці видання: наклад першого — тисяча, другого — кількасот примірників. Та миємо можливість поставити оригінал його Міцкевича поруч з українськомовним, зокрема у нових перекладах.

Сьогодні українському читачеві відомо далі не все з творчості цього велета слов'янської поезії. Якісъ його вірші приходили або просто забороняли з політичних міркувань, інші з'явились у

перекрученому вигляді через цензурування або ж саморедакцію перекладачів, які уникали еротичних чи національних «пристрастей». Вражаюти нові тлумачення маловідомих речей Міцкевича, зроблені митцями з ласки Божої. Ось фрагмент з поеми «Поминки» у перекладі Дмитра Павличка:

Щоб камені звезти для цих будов,
Скільки придумано таємних змов,
Скількох невинних вигнано чи вбито,
Скільки зграбовано несамовито
Країв — щоб закупити все, що є, —
В Парижах, Лонданах — ну, що
там ціни!

За кров Литви, за слози України,
За золото Польщі — все добро сіє
Збудовано, возведено чортоги,
Вином шампанським вимито підлоги.

Так, Міцкевич думав про Україну. Наша батьківщина поставала в його уяві омріянім краєм братського народу, як і рідна Літва. Ці шляхетні почуття він дарує сонетом «Акерманські степи»:

Гливу на обшири сухого океану.
Як човен, повіз мій в зеленій гущині
Минає острови у хвилях запашні,
Що ними бур'яни підносяться багряно.

Вже морок падає. Ні шляху, ні кургану...
Шукаю провідних зірок у вишні.
Он хрока блиснула, он золоті вогні:
To світиться Дністер, то лампа Акерману.
Спинімось! Тихо як!. . Десь линуть журавлі,
Що й сокіл би не вздрів, — лих чути,
де куличче...
Чутно й метелика, що тріпеться в млі,
І вужа, що повзе зіллями таємніче...
Я так напружив слух, що вчу в би в цій
землі
I голос із Литви. — Вперед!
Ніхто не кличе.

Переклад М. Рильського

На пам'ятнику, що височіє у центрі Львова
майже поруч з пам'ятником Великому
Кобзареві, лише два слова польською: «Адам
Міцкевич». І більше нічого, бо він був «
медом, і жовчом, і кров'ю духовною» для
багатьох поколінь.

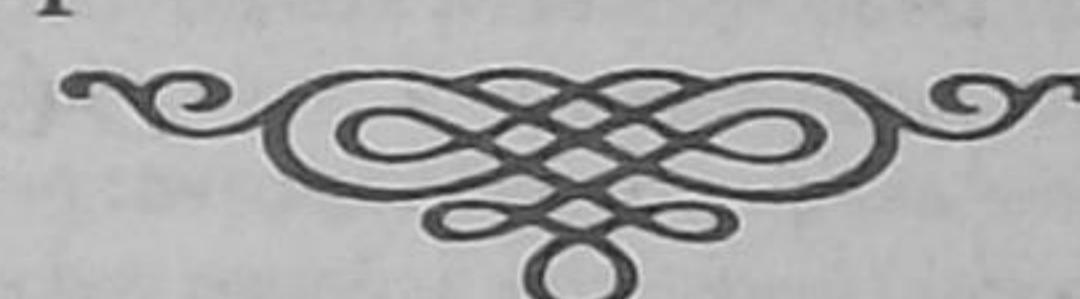
Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

Вшанування все-світньо знаного українського літературознавця, мовознавця, культуролога, колишнього Президента УВАН, почесного академіка НАН України, доктора філологічних наук Юрія Шевельова (Шереха) відбулося

13 грудня 1998 року у приміщенії Української Вільної Академії Наук (Нью-Йорк) за участю широкої наукової громадськості США, Канади та України. Зала засідань Академії була вщерть заповнена. Особливим приємністю було й те, що у ювілейному засіданні взяли участь сам ювіляр — 90-річний Патріарх української науки в діаспорі Юрій Шевельов (Шерех).

Урочисте засідання відкрив Президент УВАН, професор Олекса Біланюк. Він щиро привітав Юрія Шевельова з 90-річчям, а потім оголосив вітальні адреси, листи і телеграми, що надійшли практично з усіх куточків нашої планети. Одразу після виступу О. Біланюка слово надали посланці України — директору Інституту українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка, лаureату Міжнародної премії імені Й. Г. Гердера, віце-президентов АН вищої школи України доктору філологічних наук професору Петрові Кононенку. У цьому вітальному слові від імені рідної української землі, від матері-України, яку змушені був покинути на початку 40-х років славний ювіляр, Петро Кононенко відзначив, що Ю. Шевельов — автор понад 860 праць. Ще в 40-ві роки він став одним із провідних літературних критиків, літературознавцем щонайвищого рівня, ідеологом українського руху. Петро Кононенко, вітаючи ювіляра, зробив наголос на тій обставині, що в особі Ю. Шевельова маємо і російську коріння. Упродовж тривалого історичного розвитку певний відсоток української інтелігенції віддавав свої творчі сили, свою снагу й обдаровання спрів розбудові інших культур, наук, мистецтв і техніки.

Ювілей Патріарха української науки у США Юрія Шевельова (Шереха)

Хто нині не знає імен Миколи Гнедича, Миколи Гоголя, Володимира Короленка, Івана Пулюя, тисяч учених, що працювали в Росії, на Європейському, Австралійському й Американському континентах, розвиваючи математику, фізику, хімію, науку про космос, організовуючи польоти поза межі Землі. Водночас не можна не відзначити, що духовна культура українського народу, його мова, література, народний мелос — пісня і дума настільки осяжні здобутками світового рівня, що українському народові присвятили свій талант, свое життя і представники інших народів, визвали таланти нашого народу, його роль у світовій історії. Не дивно, що росіянин Володимир Петров, пишучи свою історію української літератури, зробив наголос на тому, що він вважає українську художню словесність не тільки незалежною від російської чи польської, від іншої слов'янської, а навпаки, визнає самодостатністю її художньої системи, зокрема і у з'язку з тим він визнає український народ так само самодостатнім. Так само можемо твердити, що визначними постаттями в українській літературі стали М. Костомаров, В. Антонович, А. Кримський, М. Хвильовий, які, на відміну від, скажімо, Солженицина, не тільки не зrekлися з'язку з українською спорідненістю, з українською нацією, як і її самодостатніх інтересів, а взяли українську долю в глибині свого серця, йому, українському народові, присвятили свій талант. Особливо

яскравою в цьому плані є постаття Юрія Шевельова. Він народився на цій землі, пив її соки, його життя — це творення українського світу, що складається з української природи, української мови, української культури, української історії, зрештою з української ментальності. Юрій Шевельов належить до винятково яскравих особистостей, він — людина емоційна, він передусім найглибший аналітик, інтелектуал, інтелігент з великою літературою. Його праці особливо цінні для вивчення історії української мови ХХ ст. Його виступи в часі діяльності МУР — Міжнародного українського руху, згодом на посаді Президента УВАН — це етапи розвитку української громадсько-політичної держава-творчої думки. Юрій Шевельов — видатний полеміст, але широчину його інтересів, об'єктивність, інтелігентність яскраво проступали навіть тоді, коли полеміки присвячувались гострим, навіть дражливим питанням, до того ж з

Професор Петро Кононенко (в центрі)
вітає пана Юрія Шевельова

відомими авторитетами. І нині на столі вченого рукописи не тільки з історії української мови, а і її семантики, морфології, стилю — вони стануть новим словом в історії нашої науки, освіти, нашої свідомості. Більшість творів Ю. Шевельова друкувались англійською, іншими іноземними мовами, вони вже стали надбанням світової науки.

Характер Юрія Шевельова — це характер шукача істини, борця за високі ідеали. Його праці відкрили світові нові грані історії, таланту, можливостей України і її народу.

З глибоким аналізом життєвого шляху вченого, його творчих набутків і відкриттів у царині української філології та літературної критики, культурології та духовної культури в цілому виступив голова Управи Шкільної Ради при УККА, вчений секретар УВАН (Нью-Йорк), головний редактор педагогічного часопису «Рідна Школа», відомий літературознавець, доктор філології Євген Федоренко.

Далі виступили професор Едмонтонського університету Андрій Горнякевич (Канада), відомий український поет у діаспорі, професор Іллінського університету Богдан Рубчак, котрі широ вітали ювіляра з визначною віхою у його житті, аналізували його творчі здобутки і наукові осяги. З аналітично-полемічної доповіді останнього Юрій Шевельов постав перед присутніми як оригінальний і талановитий літературознавець та літературний к

БІЙТЕСЯ ДУХОВНОГО ЗЛЕДАЩНЯ!

Соціологічні спостереження показують, що якщо понад три чверті того чи іншого колективу (селища, міста) спілкується по-російськи, то зросійщення решти відбувається самопливом, навіть без примусу. Вже з цього доброго видно, як далеко ми зайшли.

Отже, для того, щоб віправити становище, треба подолати силу інерції і психологічний бар'єр, який стоїть перед багатьма з нас на шляху відродження української мови в російському оточенні. Потрібні вольові зусилля з боку кожного, хто не звик спілкуватися по-українськи. Бо одна справа — розуміти мову і зовсім інша — спілкуватися нею в побуті. Мало того, що доведеться йти проти течії, але й самому часто не вистачатиме потрібних спів у потрібний момент. Тобто треба буде повсякчас себе контролювати, часом подумки перекладати окремі слова і звороти з російської. При цьому не обйтися без помилок і незграбних калькувань. (Це можна спостерігати і на прикладі сесій Верховної Ради.)

Але цього не слід соромитися: труднощі виникатимуть лише напочатку, а далі українська мова стане звичиною і спілкування нею відбудуватиметься автоматично, без особливих зусиль. Ясна річ, наодинці це зробити нелегко, тож бажано знайти однодумців-співбесідників і частіше триматися українськомовного товариства, де можна дістати моральну взаємопідтримку.

У своєму колі — професійному чи сімейному — утвердити мову набагато легше. Але й у громадських місцях відступати не можна, бо саме тут — у цеху, в установі, на вулиці, в крамниці, в транспорті тощо стихійно формується мовна атмосфера. І не бімося огріхів. Дехто міркує так: я, на жаль, не вмію грамотно розмовляти по-українськи, тому краще вже буду говорити по-російськи, щоб не калічiti мови. Така капітулянтська позиція завдає тільки шкоди. Навпаки, треба говорити так, як можеш, тактовно і терпляче одне одного віправлюти, не ображаючись на зауваження співрозмовників. Тільки таким чином ми зможемо повернутися в лоно рідної мови і культури.

Доводилося нам спостерігати таке: хтось намагається в товаристві чи на службі заговорити по-українськи, але його не підтримують і він мимоволі пасує перед більшістю і знов переходить на «общепонятный». Та ще, бува, й віправдовується тим, що, мовляв, у розмові з жінкою справжній джентельмен повинен пристосовуватися до її мови.

Отже, слово до жінок: допоможіть нашим «джентельменам» позбутися горевісного комплексу меншовартості — цього жалюгідного пережитку колоніальної минувшини! Затамте собі, брати й сестри українці: відступати нам далі вже нікуди, бо ми стоймо на тому рубежі, за яким нас чекає незворотна асиміляція й духовне виродження!

Чим більше зросійщене навколошина середовище, тим більші ваги набуває особистий приклад. Навіть якщо один з десяти випадкових співрозмовників до вас відгукнеться по-українськи, той тоді ваші зусилля, вважайте, не пропадуть марно, бо серед них напевно знайдуться небайдужі, яким нечасто впадає нагода поспілкуватися мовою своїх батьків.

Маємо постійно пам'ятати, що живого спілкування рідною мовою не замінить нам ні радіо, не телебачення, ні звітна доповідь на зборах, бо то все хоч і важливе, але все ж офіційне, ніби накинуте згори, тоді як своє власне духовне лице ми виявляємо у повсякденному спілкуванні. Якщо звикнемо говорити, тоді поступово й про себе міркувати почнемо по-українськи, хоч це приходить не відразу. (Хто із свідомих українців змалку виріс у російському оточенні, той добре знає по собі.)

Отож, не соромся, друже, — зроби перший крок до взаємознаходження й порозуміння з потенційно українськомовними країнами, не чекаючи, поки за тебе це зробить хтось інший. Хай поряд із «Скажите, пожалуйста!» люди чують і таке гарне звернення, як «Будьте ласкаві!», поряд із «Разрешите пройти!» — «Дозвольте пройти!», поряд із «Кто крайний?» — «А каким я буду?» і т. д. Можливо, в тому місті чи селищі, де ти живеш, це буде незвично, але тим більше це потрібно, бо саме цього нам не вистачає «на нашій, не своїй землі». Хай це буде малою частиною навколошиної мовою атмосфери, але й вона, хоча б своєю незвичайністю, будитиме ще не зовсім збайдужилих. А хтось, можливо, зробить для себе несподіване відкриття: виявляється, що, крім селян на базарі, цію «мужицькою» мовою і в нашому місті можна говорити, не соромлячись. Отож візми на себе таку місію, не чекаючи вказівок згори, бо ніхто, навіть сам президент цю проблему за нас не розв'яже!

Хоч як не складно виявити таку ініціативу і стояти твердо на своєму, але пам'ятаймо, що іншого шляху немає, і якщо ми самі гуртом не візьмемося, то будь-які зусилля окремих подвижників, спрямовані на духовне національне відродження, зведуться напівнече, бо вони не будуть

підкріплі живою мовою практикою. І всі, навіть найсправедливіші закони та офіційні постанови залишаться формальними папірцями, які породжуватимуть у відповідь такі ж нікчемні паперові звіти-«відчепілівки» для заспокоєння вищого керівництва.

Це не означає, що офіційні постанови непотрібні. Вони потрібні, як і контроль за їх виконанням. Добре, коли керівник підприємства чи начальник цеху або відділу, де ти працюєш, сам подає гідний приклад для наслідування, бо між таки звикли прислухатися до того, що каже начальство. Такі керівники є, але, на жаль, серед колишньої номенклатури і компартійних чиновників справжніх українських патріотів негусто. Тож якщо вони забувають закон про державну мову, не гріх їм тактовно нагадати. А ще простіше — дотримуватися Конституції без попереднього погодження — «явочним порядком».

Окремо наголошуємо на ролі вчителя. Якщо, наприклад, вийшовши з класу на перерву, учитель переходить з української на російську, то він цим самим ніби підтверджує другорядність української мови і виявляє формальне ставлення до неї. А це передається учням. До того ж, це впливає і на знання самої мови, бо одних лише уроків для її повноцінного засвоєння мало.

Безсумнівно, майбутнє нації і мови залежить від виховання дітей, і це чи не найбільшіша наша проблема. Давно помічено, що якщо в дитячому садку, в школі, а тим більше на вулиці панує російськомовна стихія, то тут і самі'я не зарадить. Отже, справа стоїть так: хочеш мати Україну — зроби все можливе, щоб українська мова була в дитячому садку і в школі. Незважаючи на матеріальні нестачки, не запишай цього на самоплив і не задовольняйся тільки тим, щоб дитина була нагодована, одягнена і взута. Во може статися так, що прийде нарешті матеріальний достаток, а духовних втрат уже не повернеш... Тож вимагай дотримання закону про мову від вихователів, учителів, директорів дитсадків і школ, організовуй колективні листи-клопотання до районних і міських відділів народної освіти і т. д.

Завдання ускладнюється тим, що спочатку треба виховати самих вихователів і педагогів, яких не вистачає, заохотити їх до подвижницької праці в ім'я нашого відродження. А для цього потрібен час і, зрозуміло ж, відповідні заходи з боку влади.

Але не втрачай свого шансу там, де він є, бо виявляти ініціативу нині вже ніхто не забороняє. Якщо ти навчаєшся в технікумі чи вузі, не соромся заявити про своє право навчатися державною мовою. Не пасуй перед труднощами, пов'язаними з браком підручників, нерозробленою термінологією в тій чи іншій галузі знання, а, можливо, й недостатньою мовою підготовкою педагогів, — це все тяжка спадщина минулого і треба допомогти нашій молодій державі привести все до паду.

Не можна не враховувати й того, що примусова українізація викликає природний спротив: люди мислять і говорять, як звикли, уникаючи зайвого дискомфорту. В таких випадках треба діяти тактовно, шляхом переконання, водночас не поступаючись принципами.

Треба твердо усвідомити самим і пояснювати

представникам усіх народів, що для нас рідна мова є справою виживання нації і держави. У росіян, поляків, угорців чи молдаван становище інше — за іхніми спинами стоять самостійні держави з розвиненою культурою, а в нас іншої батьківщини немає і ми, живучи на своїй землі, мусимо розбудовувати свою державу, свою культуру і мову, бо за нас цього не зробить ніхто інший.

Зважаючи на то, що українська мова і культура протягом століття зазнавали постійних утисків і заборон, ми при кожній нагоді маємо звертатися із закликом до росіян і російськомовних українців спільно утвердити історичну справедливість.

Нас не повинні зупиняти прояви нерозуміння, а часом і відвертої ворожості: 300 років панування імперської Росії на нашій землі не минули безслідно. Чимало росіян і досі ще вражені імперським світоглядом з його зверхністю і зневагою до всього українського. Це біда не тільки наша, а й самих росіян, що звикли (як і українці) у своїх негараздах шукати зовнішнього ворога.

На жаль, небагато щиріх прихильників ми маємо і серед російської демократичної інтелігенції. Нерідко її представники і досі ще твердять, що ми, мовляв, один народ і нам нема чого межуватися. Як не дивно, вони ще й досі не набралися мужності переглянути фальшиві імперські теорії про походження наших народів і мов, бо це їм невигідно.

Вже з цього прикладу добре видно, який злочин проти людства чинять недалекоглядні асимілятори, прибічники імперського «єдинообразия», які ще досі не перевелися. За своїми великороджавними амбіціями вони не бачать і не хочуть бачити інтересів і потреб інших народів і всієї світової спільноти.

Отже, доходимо висновку: з метою збереження й розвитку Української держави, мови і нації ми повинні утворити надійний щит проти повальної русифікації, яка здійснюється нині в Україні, протиставивши цій смертельні загрозі всі можливі засоби: вимоги виконувати закон про державну мову на всіх рівнях, підтримку української преси, активізацію громадських організацій, особливо осередків «Просвіти», українського шкільництва і т. д.

Але насамперед скрізь і в усьому — ОСОБИСТИЙ ПРИКЛАД!

Простіше за все сказати: «А какая разница? Разве это так важно?». Як не соромно визнати, але це явна ознака духовного зледащіння. Скидати все на економічні труднощі також не впадає: адже йдеться про справу, яка не вимагає значних матеріальних видатків, — ідеться про нашу гідність і честь, про наш найголовніший капітал — духовний!

Тож, українцю, — піднімися з колін, яви себе і силу свого духу! Згадай, якого ти роду-племені, не затопчі козацької слави! Бо ганьба буде тобі і нащадкам твоим на всі віки!

Леопольд ЯЦЕНКО,
керівник етнографічного хору «Гомін»,
лауреат Державної премії імені Т. Шевченка,
кандидат мистецтвознавства

ПІВОСТРІВ КРИМ: ПЕРША УКРАЇНСЬКА

24 серпня 1998 року, в день сьомої річниці незалежності України, уперше в історії м. Алушти (Крим) урочисто відкрито українську школу-колегіум як державний середньоосвітній комплексний навчальний заклад.

Це визначна подія для зрусифікованого Криму змогла стати реальністю завдяки ініціативі членів національно-патріотичних організацій, які 1996 року створили благодійний міський фонд «Оргкомітет Української Алуштинської школи-ліцею».

Учительський колектив успішно проводить навчально-виховну роботу у двох перших класах, сформованих із 48 учнів. Це невеликий контингент школярів, але для зросійщеного міста є перемогою. Навчання проводиться тільки державною мовою з поглибленим вивченням англійської.

Українська школа-колегіум має затверджену міським управлінням освіти перспективну програму розвитку. Нею передбачено:

у 1999/2000 навчальному році створити інтернатні класи для надання можливості вчитися дітям з інших селищ Великої Алушти;

у 2000/2001 навчальному році досягти II ступеня навчального процесу;

у 2001/2002 навчальному році досягти III ступеня навчального процесу як повноцінного середньоосвітнього навчального закладу.

Однак в умовах кримської дійсності директорові та вчителям-виховникам доводиться витримувати тяжкий подвійний гніт негараздів. Переїдуваючи в лішатах матеріальної незабезпеченості, потрібно ще й протистояти психологічному тиску зрусифікованого оточення; витримувати нерівну конкуренцію з діючими добре обладнаними російськомовними трьома середніми школами, на бощі котрих стоять не тільки російські шовісти, а й кримські мовнівладці, міністерські структури та іхні московські супільники, які через чорнороту пресу, як-от «Кримська правда», та гучномовці продовжують облудну дезінформаційну провокацію про якусь насилиницьку українізацію...

Не вистачає парт для школярів, технічно-навчального обладнання, підручників, літератури, спортивного инвентаря...

У зв'язку з цим ми змушені звернутися до широкого патріотів України за допомогою: не дати загинути молодому освітньому українському навчальному закладу — первошколівці Криму, по змозі та можливості на партії та обладнання школи перерахувати кошти на розрахунковий рахунок № 26 006 300 077 001, МФО 324452, ОКПО код 24498743 в Ялтинському Агропромбанку «Украйна» за адресою: 334270,

похід до безсмертя

В поході довгому, від Байди до Бандери,
Йде яром-долиною Україна.
У лузі хилиться червона калина,
А я стою в стрілецькому строю.
Все також Дорошенко попереду
Ta Сагайдачний позаду.

У роки незалежності, на хвилі національного піднесення була започаткована тенденція пишно вшановувати дати наших військових, нехай і героїчних, але все ж таки поразок. Таких, як бої під Берестечком, Крутами, Базаром та ін.

Безумовно, пам'ять про національних героїв, що загинули, але не зрадили України, треба берегти. Проте всі ці надмірні жалі та жалоби наводять на думку, що в історії нашого війська були самі тільки поразки. Хоча це далеко не так. Хочу навести приклад тріумфу української зброй.

Однією із славних сторінок перемог українського війська є так званий «Зимовий похід» армії УНР 1919—1920 років. Згодом він був названий «Першим зимовим походом».

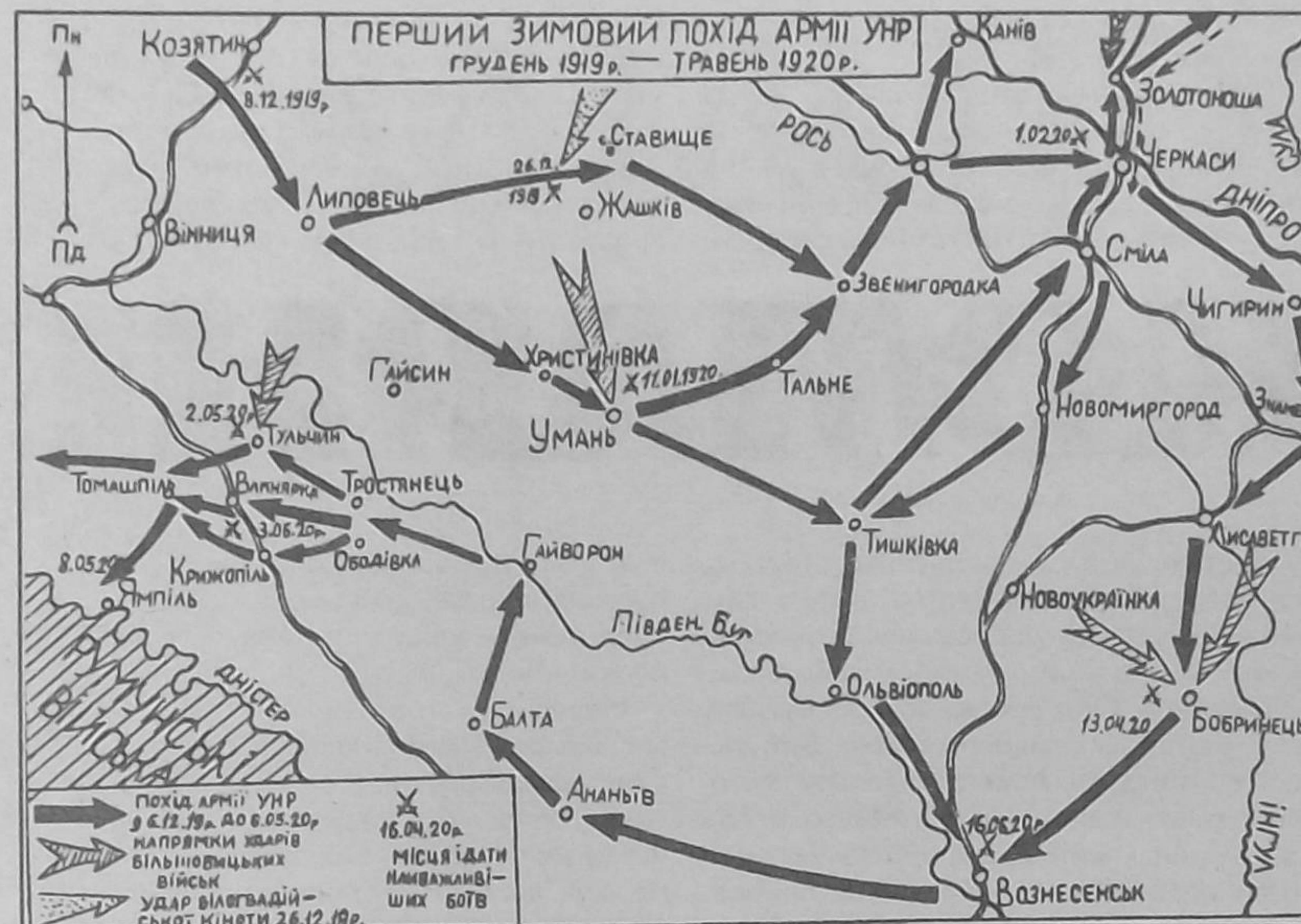
У листопаді трагічної для УНР осені 1919 року після ряду поразок на фронті і переходу УГА під тиском обставин до Добровольчої армії Денікіна, стікаючи кров'ю у безперервних боях, Наддніпрянська армія під тиском переважаючих сил ворога відкочувала на захід, до ріки Збруч. Стан війська був надзвичайно тяжким: знекровлену армію добивала епідемія тифу. Дивізії танули на очах. У полках залишалось по 100—120 багнетів. По розбитих дорогах ледь повзли великі обози, що тягли з собою поранених та хворих на тиф. Майже весь боезапас із складів старої царської армії, яким живилась армія УНР, вичерпався. Як на біду, вдалили сильні морози, а одягута взуття не вистачало.

Ось у такому стані те, що лишалося від розбитої армії, опинилось в т. зв. «чотирікутнику смерті». Він складався з трьох фронтів воюючих між собою армій та ворожжої, хоч і невоюючої Румунії, до кордонів якої було притиснуто українські війська. Зі сходу і півночі наступали червоні москалі, з півдня — білі, з заходу — поляки. З південного заходу стояли війська Румунії.

У другій половині листопада Наддніпрянська армія зупинилася в околицях Чорторії і Любара. Обставинами диктувався лише один шлях — перейти на захід ріки Збруч, по якій стояли війська Польщі, і стати інтернованими. Тобто роззброєними і поміщеними в табори на правах військово-полонених. Здавалось, остаточна катастрофа була неминучою. Ситуація погіршилася ще й тим, що 3 грудня в Любарі отаман Волох зрадив і на чолі гайдамацької бригади перешов до більшовиків, захопивши з собою державну скарбницю. (До слова, червоні згодом ліквідували цю частину — зрадники були непотрібні і їм.)

4 грудня 1919 року в м. Чорторії відбулася історична нарада командирів усіх частин армії, вищого командного складу з урядом УНР у присутності головного отамана С. Петлюри. Військо чекало рішення. Здатися полякам — означало припинити збройну боротьбу і перекреслити все досягнуте. І головне — державність.

У ході наради було прийнято воїстину геройче рішення: продовжувати свій чин. Для цього потрібно було прорвати вороже оточення, вийти в запілля ворога і розпочати партізанську війну разом із повстанцями. Та частина війська, яка була не в змозі воювати, повинна була перейти на польську територію. У похід вишли тільки боєздатні частини і окремі вояни, які добровільно були готові битися до кінця. Наприклад, корпус січових стрільців було демобілізовано і всім залишено вільний вибір. 6 грудня, за наказом, усі січовики, що йшли на схід, зосередилися в

одному районі. А 7 грудня частини січових стрільців долучились до армії, яка вирушила в похід. Решта потрапила в польські табори для інтернованих.

Командувати армією в похід було призначено генерала М. Омеляновича-Павленка. Крім нього, у строю залишилося тільки двоє старших офіцерів: В. Загродський та Ю. Тютюнник. На Омеляновича-Павленка та генерала Ю. Тютюнника, котрій на час походу був начальником штабу, лягала вся відповідальність за долю подальшої боротьби.

Армія вирушила в зимовий похід 6 грудня 1919 року. В цей момент військо нарахувало 3,5—4 тисяч шабель і багнетів при 14 гарматах, серед яких і гірсько-артилерійський дивізіон О. Олмазіва. Ця нечисленна артилерія потім не раз рятувала українську кінноту і піхоту.

З добровольців було сформовано три зведених дивізії, яким для збереження славних бойових традицій було залишено давні назви Київської, Волинської та Запорізької. Хоча дивізіями вони були тільки умовно через далеко неповний склад.

Прорив був призначений у смузі Козятин — Гайсин — Вінниця — Хмільник. 7—9 грудня Наддніпрянська армія перейшла район, зайнятий Галицькою армією. 8 грудня при переході залізниці на станції Голенди відбувся прорив боєм. Уже 17 грудня армія повністю перейшла залізницю на відтинку Козятин — Жмеринка і сконцентрувалася у районі Липовця. Таким чином, було прорвано Денікінський фронт. Звідти частини, отримавши завдання, вирушили кожна в своєму напрямку в глиб території, зайнятій білогвардійцями групи генерала Шилінга, що нараховувала 32 тисячі війська. Для білих військ, як згодом і для більшовиків, тоді це виявилося повною несподіванкою. Адже ніхто не сподівався на воскресіння розгромленої армії УНР.

Та, незважаючи на загалом вдалий хід операції у тилу ворога, не обійшлося без болючих втрат. 26 грудня, з вини нового командира, одна з частин була розгромлена. Бо в районі Жашкова відступаюча під тиском червоних біла кіннота сильно пошматувала 3-ю «залізну дивізію». Ворог захопив санітарний обоз і порубав майже всіх поранених і хворих українців. Уцілі лише Чорноморський полк, що рухався в авангарді.

Згодом 3-ю дивізію було переформовано в 3-й кавалерійський полк. Після цього одна частина війська 31 грудня займає Умань та околиці, а друга через Звенигородку йде в напрямку Києва. Тим часом білогвардійці групи генерала Шилінга, під тиском червоних, у яких на той момент було 19 бронепотягів,

вояк і виявив максимум мужності та фанатизму. І місто було взято! Притому майже одними багнетами і відвагою козаків. Не спинили їхнього прориву ні ворожа артилерія, ні шквал кулеметів. У місті було здобуто два мільйони набоїв, 32 000 снарядів, 20 гармат та інше. Ворог втратив близько 300 чоловік убитими і 400 пораненими. Здобуття Вознесенська фактично врятувало армію. Наступними були здобуті міста Анаїв та Балта. В цей час до армії приєднались Галицька кінна бригада (400 шабель) і технічна сотня. А 30 квітня відбувся перехід у район Тростянця.

Треба зазначити, що до того, 21 квітня, уряд УНР та уряд Польщі підписали угоду про спільні дії проти союзів. І вже 24 квітня розпочався спільний українсько-польський наступ. Тому наша армія, просуваючись на захід для з'єднання зі своїми частинами, що наступали, 1—2 травня почала операцію по прориву фронту. 1 травня Волинська дивізія взяла Крижопіль. Того ж дня Запорізька група зайняла Тульчин, де взяла в полон штаби (!) 41-ї, 45-ї та 46-ї советських дивізій. А 3 травня 1920 року запорожці перешли залізницю і зосередились у районі М'ясківки. В цей же час Київська група військ атакувала Вапнярку і до вечора зайняла її. Згодом, 4 травня всі українські війська зосереджуються по лінії М'ясківка — Савчине — Томашпіль. Наступного дня зібрана Запорізька дивізія зустрілась із союзними частинами поляків. Передові загони решти українських частин зустрілися із передовими стежами 6-ї «залізної дивізії», яка тоді займала правий фланг наступаючих на схід польсько-українських військ, 6 травня. І нарешті 8 травня 1920 року рештки Київської дивізії на чолі з Ю. Тютюнником вийшли під Ямпіль.

Треба зазначити, що на з'єднання зі своїми та союзними військами армія під керівництвом генерала Омеляновича-Павленка вийшла дисципліновано, повністю боєздатною. В її складі налічувалося близько 400 старшин, 5950 козаків, 16 (18) гармат та 144 кулемети. І це незважаючи на нерівні з ворогом сили. За час 6-місячного походу було пройдено 2500 км. Цей рейд давав, крім користі в чисто військовому плані, ще й надію на визволення України, сприявши поширенню повстання.

Важко переоцінити значення цього геройного походу, хоча партізанський рейд регулярної армії мав маневровий характер. Але такий характер мала вся війна.

На жаль, ту війну було нами програно. Цьому були і об'єктивні, і суб'єктивні причини. Це передовсім прорахунки уряду УНР і чисто військові прорахунки. Однією з них, на мою думку, є відсутність практики збройної боротьби саме на державному рівні і національного військового будівництва протягом понад 200 років (на той час).

Подвиг учасників походу був відзначений «Залізним хрестом» командуванням Збройних сил УНР на чолі з головним отаманом С. Петлюрою. Генерал-полковник Михайло Омелянович-Павленко був нагороджений цим орденом під № 1, генерал Ю. Тютюнник — під № 2.

З цим боротьба, звичайно, не закінчилася. Навіть через десятиліття по тому послідовники борців за волю і велич нації стають на той же тернистий шлях.

Владислав МИРОНЧУК,
член «Молодої Просвіти»

Продовження. Початок у ч. 7–11 за 1998 рік

Полід гаєм зелененьким чиста річка тече,
На яворі зелененьким соловій щебече... —

пригадується вірш молодого Якова Головацького, коли уявляєш собі одну з незлічених річок рідної поетові Львівщини — прозору Верещицю, що несе свої води крізь долину Розточчя до сивого Дністра. Усім славне Розточчя — й прадавніми лісами та борами, і широкими вологими луками, що прослили цілющим зіллям, і швидкопливними річками — Шклем, Вишнею, Солокією, Любачівкою... А ще славен цей край стародавніми містами-твірдинями, одне з яких — Камарне — вже п'ять століть височіє над берегами Верещиці.

XV століття — непростий час в історії Галичини. Зник уж, здавалося, останній слід копишиної княжої державності в цій землі. Владна королівська рука поділила її на очиювані польськими урядовцями воєводство, найбільше з яких — Руське — хіба що в назві своїй зберігало пам'ять про славетну давнину. Але водночас саме XV століття було для Галичини часом народження та розбудови найвідоміших її міст, перетворення їх на справжні маленкі держави, що керувалися в своєму побуті кодексами магдебургського права. Часто, коли місто було щойно засновано, його громада або власник зверталися до короля з проханням обдарувати нову оселю цим правом. Так троپилося і в Камарному, якому 1473 року руський воєвода Станіслав з Ходча вилупотав у короля Казимира Ягайлончика привілей на магдебургію. Привілей цей не лише дозволяв комарненським міщанам мати власні суд і ратушу, а й призначав щопонеділка проведення тижневого торгу.

Проминуло вісім десятиліть. З невеликої оселі Камарне перетворилося на міцну фортецю. Щотижнева торгівля пожвавила життя міста, намножила його благатство. І ось 1553 року з'являється новий королівський привілей, що дозволяє щороку на Зелені свята влаштовувати ярмарок, а ремісникам — об'єднатися в цехи. Затверджують свої

статути братства шевців, ткачів, гончарів. З кінця XVI століття стало місто відоме й своїми бджолярами. Комарненський учений Валентій Концький навіть видрукував книгу «Наука про пасіки».

То хоч і примножували іхні діла славу Комарного, але всі плоди її слави потрапляли до рук польської шляхти. В середині XVI століття панів з Ходча змінили нові власники міста — Мелецькі, а 1590 року ним зоволодів

комарненській Михайлівській церкви, що дожило до наших днів; до днів незалежності України, немовби втішився той дух, на якому Русь-Україна, знову-таки за Шашкевичевими словами, «через тілько столітія люто печалено, кріпко стояла».

Останнім актом підтвердження міських прав Комарного стало грамота 1767 року, видана королем на прохання тогочасного власника міста князя Михала Огінського. Ця грамота, зокрема, признала в місті два ярмарки — на Зелені свята й день святого Михаїла, дозволяючи на них «різну худобу, крам і речі привозити, їх продавати, купувати, мінити й

КОМАРНЕ

Ян Остроріг. Рід Остророгів ревно стояв на сторожі польської влади й католицтва. Новіт 1648 року, коли до міста підійшло козацьке військо на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким, Остророгам вдалося відбити атаку українських лицарів. Такою, мабуть, була іхні запізніла помста за ганьбу свого вельможного родича — Миколи Остророга, правовірного книжника-католика, ущипливо прозваного Богданом «латиною», що приїхав на бій під Пилип'янами, мов на свято, але скоро змущений був боязливо ховатися від козацьких шабель за мурами Львова...

Та все ж Хмельниччина зробила своє. Новіт подрібнено шляхтою на шматки-мастки Галичина поволі прокидалася, відчуваючи, що люд її, як сказав пізніше Маркіян Шашкевич, «є досі русинами». 1657 року в Камарному з'явився новий костьол, але українські міщани не здавалися — вже чотирма роками пізніше вони збудували дерев'яну церкву, освячену на честь покровителя України — святого Михаїла. Ця церква, перебудована 1754 року, і досі радує око приїжджого чудовими фресками. Хоч і далі місто переходило від шляхтичної до шляхтичної — від Остророгів до Вишневецьких, від Вишневецьких до Огінських, — але в

інші угода укладати». Тоді ж, очевидно, місту було підтверджено його стародавній герб — зображення золотої шестикутної зірки на блакитному тлі.

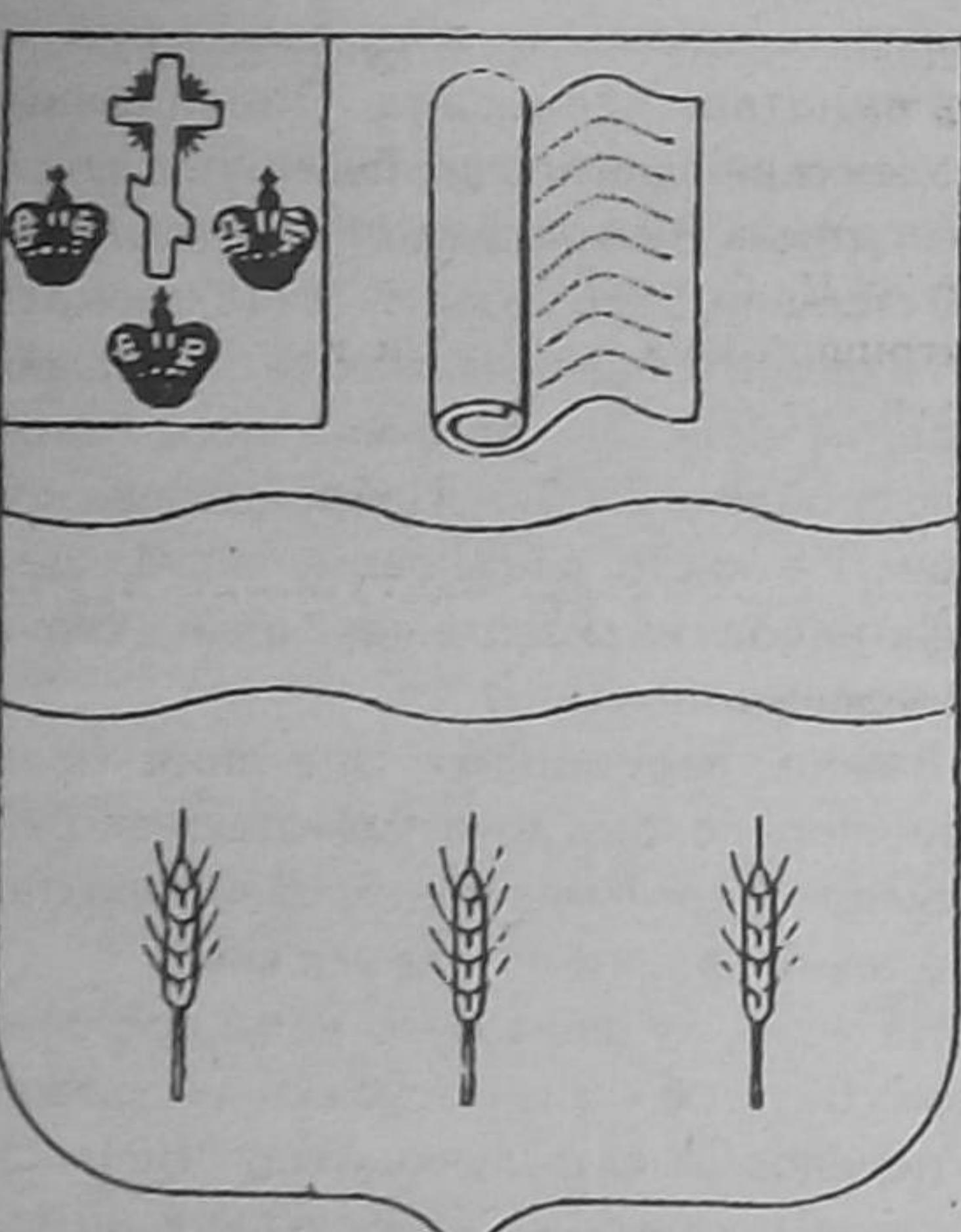
Невеликим торговим містом Камарне залишалося її надалі, коли опинилося у складі Самбірської округи, а згодом — Рудецького повіту Австро-Угорської імперії. На 1880 рік у ньому налічувалося вже близько п'яти тисяч мешканців, дві тисячі з яких становили українці, приблизно стільки ж — євреї, решту — поляки. Як і раніше, працювали тут шевці й гончарі, здобували Камарному славу своїми чудовими килимами ткачі.

Хоч як намагалася приспогати українське слової українську думку в Галичині австрійська влада, народміцю обстоюював у боротьбі своїх найдорожчі скарби. І комарненці, як і інші іхні галицькі земляки, вели в цій боротьбі перед. Саме в Камарному, підхопивши славетний почин Анатоля Вахняніна, місцеві потріoti заснували один з перших відділів «Просвіти», що пройснував до кінця 1930-х років. Не раз місто відвідував і великий Каменяр — Іван Франко, особливо в ті роки, коли українці Камарного чи не одностайно підтримували його під час виборів до австрійського сейму. На жаль, поетові не судилося вибороти місце

в парламенті, де він, без сумніву, завзято боронив би права свого уярмленого народу, — вчораши «друзі», польські соціалістичні діячі, одразу забули про свою прихильність до Франка, тільки-но мова зайдла про українські землі... Пам'ятає Камарне й таку сторінку своєї історії.

Колись саме Франко називав галицькі землі «українським П'емонтом», порівнюючи історію визвольної думки нашого народу з відомими подіями в Італії. Тож сучасним мешканцям міста над Верещицею, в Городоцькому районі Львівщини, справді є чим пишатися в своєму минулому. Тут і вмілі руки комарненських ткачів, і чарівна фантазія народних митців, що оздоблювали своїм пензлем твердиню рідної віри — Михайлівську церкву, і популлярне слово Каменяра, чие натхненне пророцтво Україні неначе перегукується з блиском золотої зірки на давньому комарненському гербі:

Знов час прийде, коли з погорди пилу
Ти отрясешся, й ясною звіздою
Засяєш людям, і підуть з тобою,
Серця твого почують давню силу!

На Одещині, біля Дністровського лиману, вже двісті років стоїть це містечко з дивовижною античною назвою. Двісті років... Чи багато це, чи мало для історії? Чи є в цьому містечко, копишиною позаштатного міста Херсонської губернії, чим похвалитися зі свого минулого?

Перегоріні старінки старих краєзнавчих видань, енциклопедій, пам'ятних книжок... і дізнаємося, що не двісті, а набагато більше літ нароховує в своїй минувшині Овідіополь, що доводилося бачити йому на своєму віку і запорозькі походи, і бої козаків-чорноморців із турками, доводилося чути гудки перших чорноморських пароплавів...

Ще в XVI столітті постала над Дністровським лиманом неприступна турецька фортеця Гаджидер. Як інші чорноморські форпости — Гаджібей (Одеса), Акерман (Білгород-Дністровський), Ачикале (Чаков), — Гаджидер пільно охороняв турецькі береги від козацьких галер та чайок... І жодні згадки вже не лишилося, здається, в цих краях про те, що колись, за доби княжої Київської держави, жило тут мужнє слов'янське плем'я тіверців, що лиманом цим пропливали з Галичини та Поділля до Чорного, званого тоді Руським, моря княжі лодії під борвистими вітрилами...

ОВІДІОПОЛЬ

Але не давали спокою гаджидерським варотовим нащадки старокиївських ратників. Славетні морські походи запорожців не раз зачіпали й фортецю над Дністровським лиманом: особливо відзначилися козаки біля Хаджидера в поході 1769 року. Недарма видатний історик Дмитро Яворницький так характеризував ці подвиги січових лицарів: «Козаки збиралися в похід швидко, стрімко кидалися на ворога, ішли в бій мужньо, не жалючи ні сил, ні життя, й потім так само швидко поверталися у Січ».

Та ось настав сумнозвісний 1775 рік — і Запорізька Січ упала під зброєю сорока-тисячного царського війська, а степових лицарів було вирішено, як мовили тоді самі козаки, «поворотити в корабінери». «Однака вільні сини степів нізащо не хотіли перевертатися у москалів і зосталися жити по своїх стенах», — наголосував пізніше інший український історик — Микола Аркас. Коли ж невдовзі розгорілися події російсько-турецької війни, утворене з копишиною запорожців Чорноморське військо знов націлило свої мушкети й гармати на турків. 1789 року Хаджидер було взято, а чотирма роками пізніше з'явився імператорський указ про побудову на його місці, при річці Барбої й Дністровському лимані, нової фортеці. Ця дата — 15 червня 1793 року — традиційно вважається датою заснування міста Овідіополя.

Екзотична грецька назва нового міста була свого роду даниною тогочасній моді, багато в чому продиктованій смаками класицизму. Саме тоді на свіжоприєднаних до Російської імперії землях Причорномор'я розпочалася ціла кампанія перейменувань копишино та турецьких фортець на античний кшталт: Ак-Мечеть перетворилася на Сімферополь, Ахтіяр — на Севастополь,

Старий Крим — на Левкopol, Кафа — на Феодосію... Щодо ж назви «Овідіополь», то її було обрано через те, що саме на місці Гаджидера стояло колись давньоримське місто Томі, де відбував своє заслання великий поет Овідій... Проте історична правда виявилася іншою: справжнім наступником Томів є сучасне румунське місто Констанца, а попередником Гаджидера-Овідіополя за античної доби була невелика римська колонія Ніконіум.

З 1795 року Овідіополь було заарховано до Тираспольського повіту Вознесенського намісництва, а 1806 року він перейшов до Одеського повіту Херсонської губернії. Хоча від самого заснування поселення вважалося містом, за своїм побутом воно нагадувало скоріш маленьке провінційне містечко: наприкінці XVIII століття в ньому мешкало всього 226 осіб.

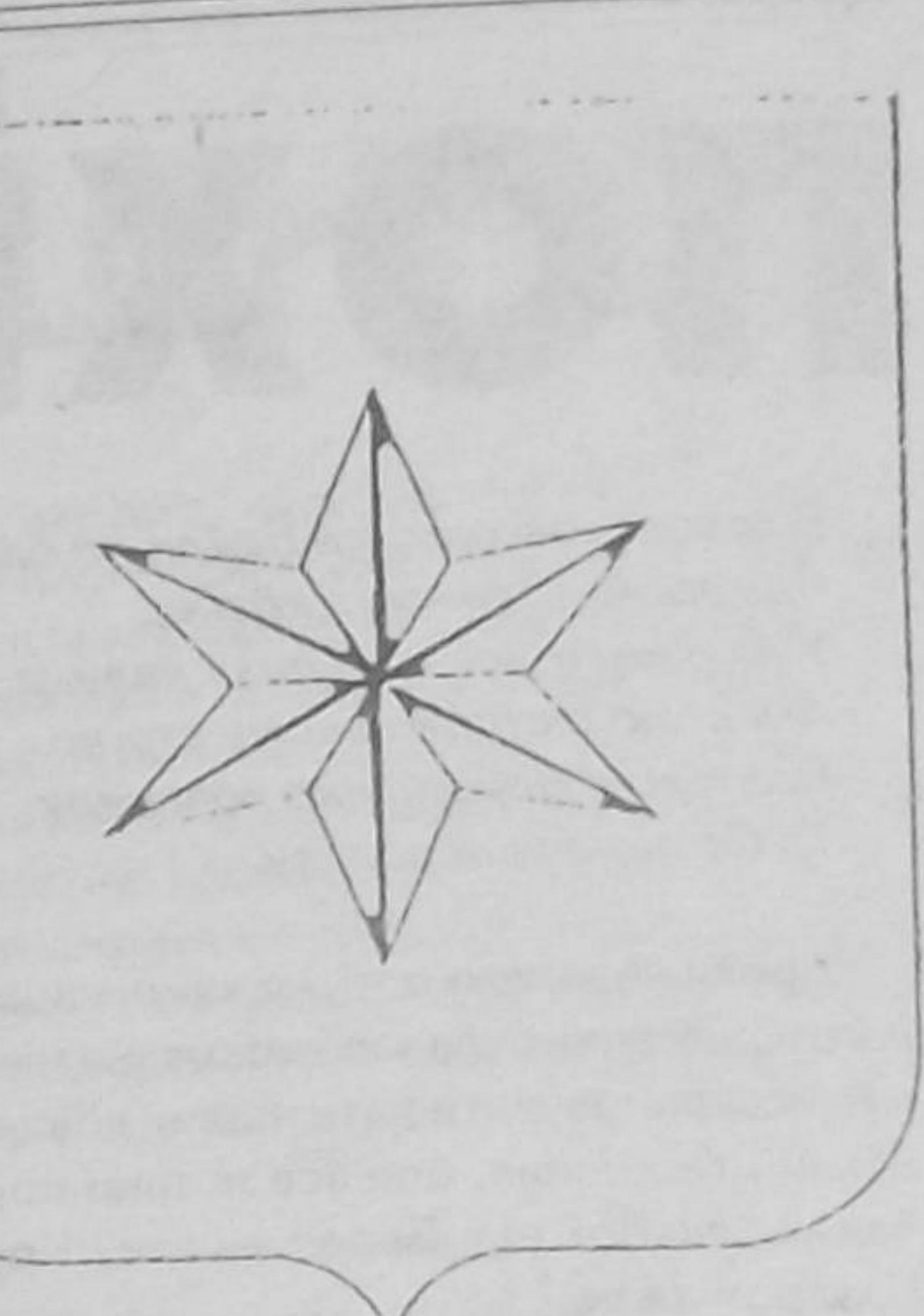
Середина XIX століття, коли на Чорному морі з'явилися перші пароплави, погані змінила побут овідіопольських міщан. У містечку було відкрито порт, що мав сполучення з Акерманом — сучасним Білгородом-Дністровським. Розбудувалися майстерні — кузні, гончарні, столярні; населення на 1857 рік становило вже 3464 особи. Діяла й школа на півтори сотні учнів.

Але чи не найхарактернішим промислом для міста і його околиць було, звичайно ж, рибальство. Згадаймо, як колоритно описав побут дністровських риболок Іван Нечуй-Левицький: «Рибалки приїхали на лиман, спустили човна на воду, поскладали усю рибальську счасть, здорові мережі й посуд і сили самі двома рядками. Отаман сів коло демена й почав працювати здоровим деменом. Демено повернулось, неначе здорові морська риба, збурив хвілю і легенько повернуло човна од берега...» І море щедро нагадувало своїх трудівників: «Рибалки почали забирати рибу підсаками й кидали далеко на пісок... Посипались з матні на берег здорові лакерди, плисковаті паложки, заблищали морські півні з червоними перами, залисили червоно-золоті москалики... Рибу збирали в здорові шапки й цебрики».

Рибальські промисли, пароплавство та розвиток кустарних майстерень зробили своє — на кінець XIX століття місто налічувало вже 4128 мешканців. Відкрилися ще дві церковно-парафіяльні школи та жіноче училище, а 1907 року — чотирикласне училище. Дістав Овідіополь і герб, проект якого було ухвалено Сенатом 1872 року: «На зеленому щиті покладено срібні хвилястий пояс, супроводжуваний угорі золотим сувоєм, а унизу — трьома такими самими колосками. У вільному куті щита герб Херсонської губернії». Хвилястий пояс у гербі символізував річку Дністер, колоски — поширене в околицях міста хліборобство, сувій пергаменту нагадував легенду про перебування в цих місцях на засланні Овідія.

Легенда про Овідія... Так, лише легендою виявилася ця звітка з минулого. Але не всі міста від давніх часів оповіті такими легендами. Не так багато є в нашій державі міст, які б бачили на своєму віку і стародавніх римлян, і запорозьких лицарів, і їхніх синів-чорноморців... Хто знає, можливо, легенди, сплітаючися в тонкий візерунок із справжніми подіями старовини, часом вчоти нащадків набагато більшої й святішої науки, ніж бездоганні, але водночас сухі й безбарвні зведення самих лише незаперечних фактів?

Володимир ПАНЧЕНКО,
асpirант кафедри архівознавства
Київського національного
університету ім. Т. Шевченка

Січень, число 1 (55), 1999 рік

Алімпій. Ікона «Богоматір Втілення»
(Оранта). Початок XII ст.

У МОНАСТИР ПО НАУКУ

— Вставай, синку, час у дорогу, — будила на світанку мати. Затулила обличчя, щоб син не помітив сліз. Єдиний він у них, ще дитина, а тут у Лавру, в науку віддавати. Священик Іллінської церкви у неділю нагадував чоловікові:

— Відвези сина в святий монастир. Господь не кожному христ дарує. До Печерської лаври знамениті мальовальники з Візантії приїздять. Синок повчиться в них.

От і плаче мати — лячно на серці. Як я дитині серед чужих людей буде?

...Вийшли з подвір'я. На Подолі більшість будівель — дерев'яні. І церква з дерева зведена — старенка вже.

Невдовзі малому, що спливуть століття, і вчені, як найкоштовніші знахідки, відшукуватимуть щонайменші загадки про цю Іллінську церкву на Подолі, давнішу і за Пирогощю, і за Десятинну...

По дорозі — торжище. Хлоп'я зачудовано зирка довкола: чого тут тільки нема!

Вузенькою вуличкою піднялися на гору в місто. Постішає батько — неблизький шлях до Лаври.

Дійшли до Лядських воріт, і далі — в Хрестату долину. Колись при її кінці побіля Дніпра хрестили синів князя Володимира Святого. Тому й зветься вона Хрестатою, або Хрестатий яр.

Дорога знову пнететься вгору. Обабіч — ліс. Під розлогим дубом відпочивають прочани — босі, худі, чорноючі.

По дорозі все розважало хлопця. Коли пройшли у ворота, тоді ще невисокі, в нього аж подих перехопило: посеред монастирського двора в усій красі постав нещодавно зведеній Успенський собор.

Хлопчина, побачивши натовп ченців, що якраз виходили з Трапезної палати, раптом здригнувся, забагнувши, що його сам на сам залишає тут, серед чужих, одягнених в усе чорне людей...

Кінчалося дитинство.

Починалося нове життя.

А діялося все це в далекому XI столітті.

МІКРЕ-МУ

Успенський собор гордо височіє над монастирськими будівлями, невеличкими дерев'яними зрубами, в яких живуть ченці. Вранці всі гуртом збираються на молитву, крім дзвонів, ніщо не порушуєти.

Та одного дня у монастирі як завиравало: до Києва, до Лаври прибули давно очікувані майстри з Царграда, здалеко Візантії. Вони мали оздобити фресками та мозаїками Успенський собор. А допомагатимуть їм кілька підлітків, серед них і наш знайомий хлопчина з Подолу. Перелякано стоять він перед

ЧУДОТВОРЕЦЬ АЛІМПІЙ ПЕЧЕРСЬКИЙ

шаргадцями. І мова їхня чужа, і одяг якийсь дивний. Прибулі кличуть його мікре-му, що по-грецькому означає «малий».

Щодня працював він у соборі. Швидко почав розуміти мову візантійців. Що робить? Підносив мозаїстам смальту. А вони дивувались, як швидко мікре-му навчився відрізняти не лише кольори, а й найтонші відтінки шматочків скла.

Минали дні, тижні, місяці...

У СОФІЇ КІЇВСЬКІЙ

Мозаїки і фрески — не новина для хлопця. Він бував з батьком у Софійському соборі. Роздивлявся розписи стін, золотаве сяйво мозаїк, незрозумілі грецькі написи на стінах, образи святих з німбами навколо голів. Не здав, що вперше сонячним колом увінчали голову бога Ра ще стародавні египтяни. Роздивлявся у постаті дванадцяти апостолів — «Євхаристію», в розумні очі Григорія Богослова, страдницьке обличчя Іоана Золотоуста, у зображення київських князів. І над усіма в куполі — Вседержитель, до якого молитовно звертається Богородиця Оранта.

Мабуть, не всі городяни, які приходили до собору, брали так близько до серця бачене, як хлопчина. У ті часи простий люд ще досить байдуже сприймав і нову віру, і нове мистецтво.

Хлопчину — вродженого художника — захоплювало все: і розважливий спокій та сурова стриманість персонажів фресок та мозаїк, і ліпота оздоблення собору.

Були в хлопчині улюблені образи. Були й такі, що лякали. Дуже подобалася фреска, на якій зображене людину в князівському вбранні.

— Це князь Ярослав, — якось пояснив йому літній дядько, що стояв поруч. — Люди звуть його Мудрим. Не лише воювати вмів, а й книжки був знаменитий.

Минуло роки, і чернець Печерського монастиря Нестор, можливо, розповість художників Алімпію про Ярослава Мудрого — фундатора Софійського собору та його бібліотеки. Адже саме з написаного Нестором літопису ми знаємо, що Ярослав «... книгал

прилежа, і почтая часто в нощи и в дне. И собра писцъ много и перекладеше от греческого словенеское писмо... Ярослав же сей, якоже рекохом, любимъ бѣ книгамъ, и многы написавъ положи въ святѣй Софѣи церкви, тюже созда самъ».

Святі, які дивилися зі стін храму, були у дивному вбранні. Одежа, зібрана бланками, спадала важкими фалдами.

Не міг знати хлопчина, що цей одяг — сорочки-хітони, туніки, плащи-гіматії, як і сандалії босоніж, візантійські митці запозичили у давніх римлян.

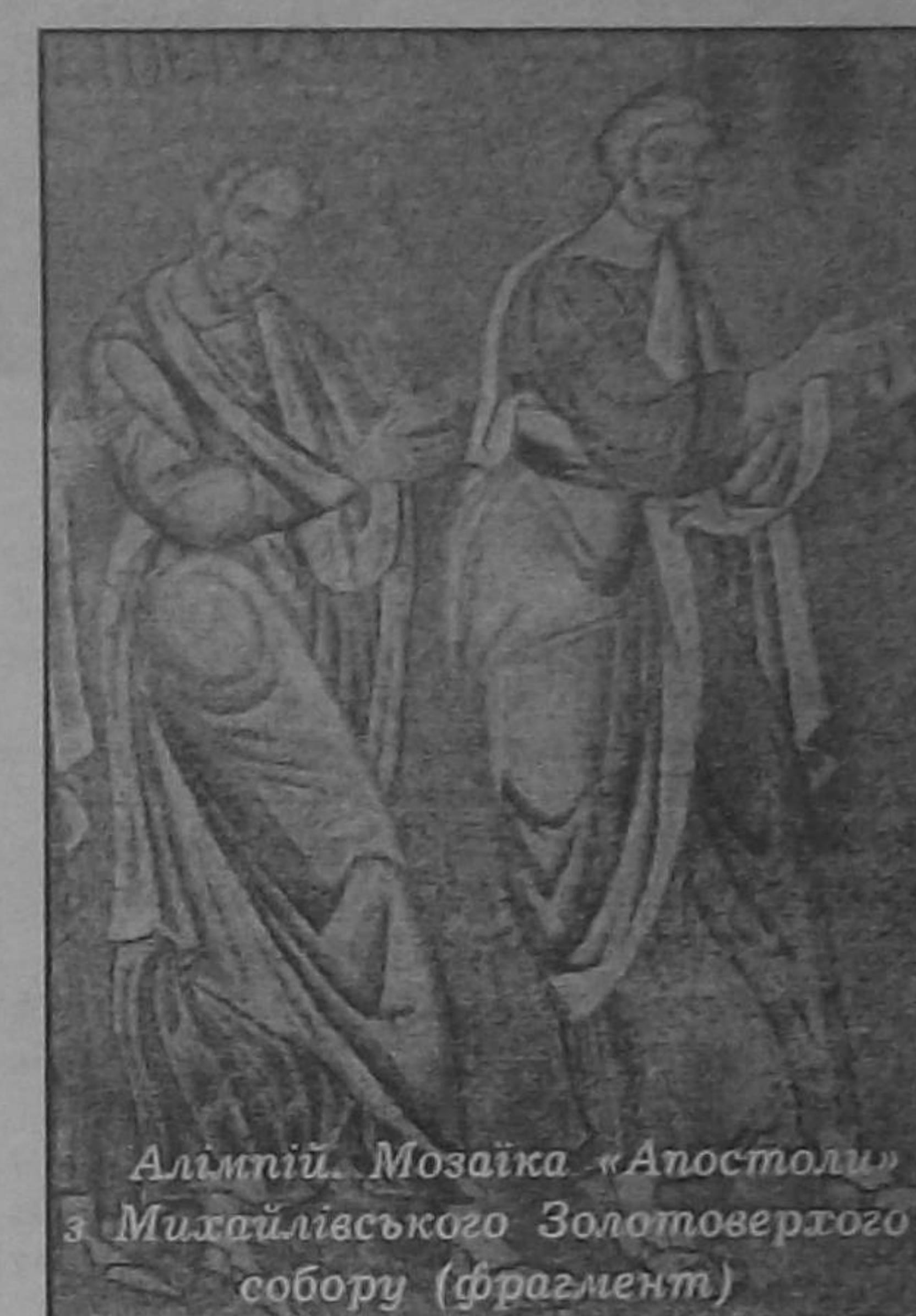
— То, мабуть, янголи малювали? — спитав якось хлопчик у батька.

— Ні, синку, люди.

— От би побачити іх...

— Нема вже їх, синку. Повмирали. Давно це було. Люди казали, що працювали в соборі майстри з Царграда...

Хто ж вони, ті художники, що колись так чудово оздобили нині всесвітньо відомий Софійський собор? Заморські майстри? Не тільки. Ім допомагали кияни, нащадки тих мальовальників, які в сиву давнину оздобили

Алімпій. Мозаїка «Апостоли» з Михайлівського Золотоверхого собору (фрагмент)

— Це — наша заступниця, казав синові батько. — Бач, руки до неба простила... За нас, грішних, молиться...

Давньоруські храми будувалися не абиак, а за певними планами.

У східній частині храму містилася так звана апсида — напівкруглий або гранчастий виступ. Це було центральне місце храму. На внутрішній частині апсиди Софії височить найбільша в усьому староруському мистецтві постать — Богоматір Оранта. «Оране» — латинською означає «та, що благає». Образ Богоматері-заступниці досить поширені в іконописному мистецтві Стародавньої Русі.

На Оранті з собору Софії Київської — синій хітон, поверх нього пурпурний плащ-мафорій — це кольори одягу візантійських імператорів. На ногах — червоні царські чоботи. Враження підсилює золотаве тло. Смальта виблискуює сонячним промінням. Обличчя суворе, сповнене нежіночої сили — чимось нагадує античну Афіну-Палладу.

Легенда оповідає, що коли Київ у XIII столітті захопили полчища Батія, ординці в'їхали у Софійський собор на конях. Вирішили в стінах православної святині влаштувати стайню, а відтак стали розважатися — стріляти запаленими стрілами по образах. Тільки від Оранти стріли відскакували, повертались, як бumerанги, вражаючи тих, хто стріляв.

Здивовані ординці помітили, що руська богиня гнівно дивиться в очі кожному, де б він не стояв, загрожуючи піднятими руками. І вороги в страхові покинули храм.

ПЕРШИЙ КРОК

Алімпій. Мозаїка «Апостоли» з Михайлівського Золотоверхого собору (фрагмент)

стіни палат княгині Ольги витонченим рослинним орнаментом.

Візантійські майстри, які прикрашали стіни київських храмів, принесли в Київську Русь канони та стиль візантійського релігійного мистецтва. Наприклад, у серії сюжетів, пов'язаних із «Святым Писанням», задалегідь визначено композиційні схеми: що, кого і як, у яких послідовності, в яких позах малювати. Незмінно лишалася й символіка кольорів: коричневий означав терпіння; пурпурово-фіалковий — уроцістість, велич; червоний — мучеництво.

Київські майстри перейняли та успадкували візантійські канони. Вплив візантійського стилю на довгі роки позначився на давньоруському мистецтві. Не міг він не позначитися і на творчості найвидатнішого художника часів Київської Русі Алімпія Печерського, який ще хлопчиком бував з батьком у Софійському соборі.

ОРАНТА

Хлопчина не міг відірвати очей від найбільшої мозаїки храму — «Богородиці Оранти».

Продовження на с. 12

Алімпій. Ікона «Богоматір Вмілення» (фрагмент)

Продовження. Поч. на с. 11

малярам знадобився кмітливий мікрему. Він служжано розтирав і смішував фарби, хвацько здобувався на найвище риштування, підносячи фарби.

Тільки іноді зупиняється біла високого вікна, вдивляється у далечину. Бачив сиві хвилі Дніпра, які щодалі, здається, темнішають. Хотілося взяти пензля, перенести бачене на стіни собору. Мріялось малювати задніпрянські луки, зеленкувати та ніжно-блакитні, наче повиті серпанком, а далі, до видноколу — темну смуту лісів.

Якось на свята його відпустили додому погостювати. Низенькою здалася хлопцеві рідна оселя. Постарів батько. Вразило обличчя матері. Уперше помітив, яка вона красива. Раніше таке на думку не спадало. Зворушлива ніжність стулених вуст невеличкого рота. Тонкий, мов виточений ніс. Під темними дугами густих брів зажурені ласкаві очі. Привітне, ніжне материнське обличчя.

Нарешті настав день, коли йому доручили розмальовувати окремі деталі фресок.

На пергаменті був малюнок, зразки потрібних кольорів і навіть відтінки. Вдивляючись у нього, хлопець старанно вкривав фарбами одяг та крила якоїсь фантастичної постаті. Обличчя вже було намальоване. Зненацька підняв пензля і дозволив собі недозволене: на пласкому байдужому обличчі домалював кілька рисочок-зморшок — під очима, біля вуст. І застиг, невимовно зрадівши: обличчя ожило, враз стало смутним і величним.

— А що це ти робиш? Хто дозволив? — прімнув один з візантійців. І несподівано замовік. Зі стіни на нього з докором дивилися живі засмучені очі.

Покликали найголовнішого з царградських майстрів. Довго вдивлявся той у намальоване обличчя, а тоді мовив:

— Ти справжній художник, мікрему...

СВІДЧЕННЯ «ПАТЕРИКА»

Чи було все саме так, як ми розповідали? Чи так минали дитинство і юність Алімпія Печерського — первого давньоукраїнського художника, ім'я якого лишилося нащадкам?

Наша розповідь — не фантазування. Середньовічний письменник Полікарп залишив нам життєпис Алімпія, що увійшов до «Патерика Печерського», складеного у XIII столітті.

Полікарп розповідає, що: «Преподобний же Алімпій предань бувавт родителема своими на учение икононого пісанія, а Алімпій же бъ помагаа имъ и учася». Зі сторінок «Патерика» дізнаємося і про те, що Алімпій став ченцем. До речі, ім'я Алімпій він одержав після постригу. Як звали його в дитинстві — невідомо.

Чому прийняв постриг? На це запитання важко відповісти однозначно. В ті часи монастирі були осередками культури: тут переписувалися книги, створювалися бібліотеки. Ченцями були великі просвітителі — творець слов'янської абетки Кирило і

творець вірменської абетки Месроп Маштоц. Ченцями були Томазо Кампанелла — один з перших представників утопічного соціалізму і спалений на вогнищі інквізіції Джордано Бруно.

А в Києво-Печерській лаврі на рубежі XI—XII століття жили і працювали ченці Нестор-Літописець, лікар Агапіт і живописець Алімпій... Яке сузір'я талантів!

Послухавши ради ігумена Никона, Алімпій зрікся мирських радощів. Залишився наодинці зі своєю вірою й зі своїм пензлем. Ім присвятив життя.

Полікарп пише, що Алімпій був великим майстром «икон писати», що робив це не «багатьства ради», що писав ікони «и для ігумена, і для «всех братии... «от сего ничто же възима». Писав на замовлення храмів та окремих осіб. У творчості бачив сеанс усього свого життя: «многажды же моляше други своя, да въ церкви, где видѣвше объетваша иконы, и тыа к нему принесутъ, ы сиа обновивъ поставляше на своихъ мъстяхъ. Вся же се творяше, да не праздя будеть».

Алімпій творив наприкінці XI — на початку XII століття. Великою була слава художника, якщо відомін йї залишився таким голосним у XIII столітті, коли жив і писав Полікарп.

З «Патерика» довідуюмось і про трагікомічний випадок з життя Алімпія.

Трос ченців-прайдисвітів тричі, начебто за дорученням Алімпія, стягали плату з одного наївного киянина. Той побудував собі церкву і хотів прикрасити її творами знаменитого художника, такого популярного, що цей меценат XII сторіччя довірливо тричі сплачував гроши шахраям. Нарешті іхні витівки було викрито і ченців з ганьбою виганено з монастиря.

Про Алімпія складали легенди. Ось одна, вміщена в «Патерика»: до Алімпія прийшов хворий на проказу, благаючи про допомогу. Художник узвів пензля і вкрив обличчя нещасного своїми фарбами. А потім залишив його переночувати у своїй келії. На ранок хворий умів обличчя і разом з водою з нього зйшли всі виразки й рубці.

Сучасники вважали пензель Алімпія чудодійним.

В іншій ідеться про те, як незадовго до смерті, знесиленій важкою хворобою, Алімпій не міг домалювати розпочату ікону. Він був у відчай. Та сталося диво: у келію злетів з неба янгол, узвів Алімпія пензель, привітно вісміхнувся хворому і викинчив ікону.

У «Патерика» читаємо, що надійшов день, коли «вси, яко єдиними усты рекше: възмем честь мои любимаго отца нашого Феодосія, нъсть бо намъ лъпопастыря лишенім быти.. и съвъть сътвориша, аbie же повътельша устрои мъсто на положеніе мощем атаго и раку камену поставиша».

Полікарп пише, що у церемонії перепокопання мощів Феодосія брав участь Нестор. Отже, мабуть, був там і Алімпій і теж бачив чудесне видіння.

Коли прийшло до художника Алімпія перше візначення? Мабуть, з першим князівським замовленням.

«ПСАЛТИР ГЕРТРУДИ»

Князь Ізяслав Ярославич був одружений з дочкою польського короля Гертрудою-Олісавою. Потрапивши до Києва, княгиня цирко полюбила свою нову батьківщину. Був у неї коштовний молитовник, створений у Німеччині ще у X столітті. Високою якістю художнього оформлення ця книга не поступалася перед такими шедеврами давньоукраїнського книжкового мистецтва, як «Остромирове Евангеліє» або «Ізборник Святослава». Молитовник зберігся і відомий під назвою «Псалтир Гертруди».

Забаглося Гертруда-Олісава додати до Псалтири ще кілька молитов і ще краще його оздобити. Так з'являються у молитовнику ще п'ять мініатюр. Київська княгиня могла б замовити ці малюнки котромусь із усіх відомих німецьких художників, вони не відмовили б їй. Але Гертруда шукала таланти в київському оточенні. І знаходить. Те, що мініатюри мальовані у Києві, засвідчують помітний вплив

на них візантійського, на той час уже київського стилю та написи над окремими фігурами, зроблені слов'янською мовою.

Мініатюри малювали чудовий художник. Може, Алімпій? Іншого митця такого рівня у Київській Русі ми не знаємо. Є один, прямий доказ його авторства. А саме: була в Лаврі ікона — «Печерська Богоматіця». Її вважали монастирською святынею. Зображені на ній Богоматір на престолі. На думку багатьох дослідників, писав її Алімпій. А одна з мініатюр «Псалтири Гертруди» — зменшена і спрощена копія «Печерської Богоматері». Можливо, не копія, а перший варіант. Мініатюри «Псалтиря» були першим князівським замовленням художнику Алімпію, першим визнанням його таланту.

СВЕНСЬКА БОГОРОДИЦЯ

Недарма вважалася «Печерська Богоматір» монастирською святынею. Ця ікона — справжній шедевр, взірець прекрасного. Її золото тло примерхливому світлу запалених у храмі свічок здавалося викладеним із чистого золота й коштовних самоцвітів. Воно не просто блищить, а пломнє. На цьому тлі густо-сине і червоне забарвлення вишуканого одягу Марії справляло особливо сильне враження. Кожна лінія, навіть найменша рисочка гармонійно скомпоновані, одна фарба доповнює другу. Таке створити міг лише колорист найвищого рівня.

В іконографії є чимало зображенень Богоматері на престолі. На них, обабіч Марії, завжди намальовані два янголи. Автор «Печерської» ікони відійшов від усталеної

традиції. Біля його Богородиці намальовані портрети святих Антонія й Феодосія. А портретування в ті часи лише починалось. І в цьому наш художник — новатор. Обличчя обох святих мають виразно індивідуальні риси. І одяг Марії, Лінії вбраних Богородиці нетрадиційний, рухливі, навіть збентежені, відповідно до настрою. Адже вона знає долю сина, його приреченість. Фалди на плащах Антонія й Феодосія спокійні, врівноважені, наче породжені впевненістю у справедливості їхньої віри, справедливості Христового вчення.

Алімпій не бачив живими святих засновників Лаври. Мабуть, був присутній, коли переховували моші Феодосія. Можливо, що хтось зробив замальовки облич святих, а Алімпій тим скористався. Хто знає? Мовчать поковки під пергаментом.

Ікону «Печерської Богоматіці» перевезли з Києва у Свенську обитель, невеличкий монастир, по сучасному — філіал Печерської лаври. Згодом ікону почали називати «Свенською Богоматіцею». Так називають її і нині.

Сливав час. Чи то ікона зветшала, чи була

кимось пошкоджена, але року 1288 який

Михайлівський Золотоверхий собор. 1108 р. Реконструкція

невідомий нам іконописець зробив точну копію Алімпієвої ікони. Він не залишив нам свого імення, але залишив свідчення, що у далекому середньовіччі наш народ був багатим на таланти.

Нині «Свенська Богоматіця» прикрашає експозицію Третяковської галереї.

Ікона «Вишгородська-Володимирська Богоматіця». XI ст.

Алімпій. Ікона «Богородиця зі святими Антонієм і Теодосієм Печерськими».
Коала XII ст. з оригіналу поч. XII ст.

ОРАНТА АЛІМПІЯ ПЕЧЕРСЬКОГО

Найвідоміша інша ікона Алімпія Печерського — «Богоматір Втілення», або «Ярославська Оранта». Яка вона? Іконописці Київської Русі уживали золотий колір, як символ «съомого неба» — раю. І для «Оранти» Алімпій, як і в «Печерській Богородиці», мавло тло золотом. За традицією, Оранту зображену з простертими до неба руками. Обабіч неї небесні вартої, два архангели.

Владно тримає підняті руки Оранта з Софійського собору. Скрущено зведені до неба руки Алімпіїві Марії — це руки земної жінки. Зворуше ніжність стулених вуст її невеличкого рота. Тонкий, мов виточений, ніс. Під темними дугами густих брів — закурені, ласкаві очі. Привітне, ніжне материнське обличчя. Так у дитинстві дивилася на Алімпія його маті.

Стривожений, скорботний погляд Алімпіїві Оранти. В її очах — туга. Бо вона передусім маті, на грудях у неї, наче в серці, її син. Він у червоному одязі, що символізує мученіцтво.

Обличчя дитячого по-дорослому напружене. Ісус наче передчуває свою трагічну долю.

Якщо в Оранти з Софійського собору в одязі домінус холодний колір — синій, то Алімпіїві змальована теплими, навіть гарячими фарбами — коричневою, рожевуватою, золотоватою...

Алімпій і вдруге звертається до символу мучеництва: Оранта стоїть на постаменті — на землі, забарвлений у червінь.

Таке тлумачення образу Богоматері з сином люди ще не раз зустрінуть у мистецтві. Вершинами визнають геніальні «Сикстинську мадону» Рафаеля і «Володимирсько-Вишгородську Богоматір». Ця ікона сповнена почуття такої сили, що наші предки широко вірили легенді: ікону малювали сам евангеліст Лука. Образ пройнятій ніжністю, любов'ю, материнською відданістю. Як і в «Оранті», в ній — трагедія матері, що знає приреченість сина, знає, але нічого вдіяти не може. І ще материнська мужність, що владно прозирає крізь серпанок жури й меланхолійності. Ніжність та меланхолійність стануть прикметою давньоруського мистецтва. Вони пануватимуть й у Рубльовській «Троїці». Рубльов реставрував фрески XII століття і, можливо, з них запозичив ці мінорні мотиви, так тонко відтворені Алімпієм.

У ПОШУКАХ ШЕДЕВРІВ

«Ярославський Орант» судилося довге життя. Але був час, коли про неї забули. Хто малював її? На це питання ніхто не шукав відповіді, нікого воно не цікавило. В усікому разі, загадки про те, що ікона — витвір славетного київського художника, не знаходимо в жодному документі.

Та ось 1919 року було організовано експедицію по верхній і середній течії Волги — на двох невеликих пароплавах. Мета — розшуки пам'яток стародавнього мистецтва. Очолював експедицію академік Ігор Грабар.

Пароплави наблизялися до Ярославля. Дивлячись на береги, один із членів експедиції хмыкнув:

— Ну що цікавого може бути у цій закутині?

— Не кажіть, — відповів старий реставратор. — У XVIII столітті, із стародавнього релігійного центру, Ростова Великого, до Ярославля було переведено архієрея з його почетом та усім церковним майном. А біограф славетного київського художника Алімпія Печерського, письменник Полікарп пише, що шанувальник мистецтва князь Володимир Мономах придбав намальований Алімпієм образ Богородиці і надіслав його «в град Ростов», у збудовану ним церкву. Якщо нам пощасти, то дуже пощасти...

З причалу члени експедиції мало не бігли до архієрейської резиденції. Та перші години пошуків нічого не дали. Лише звичайні ікони. Ажось хтось помітив у стіні одного приміщення невеличкі дверцята. На них великий старий замок. Нелегко було його відчинити.

Невеличка комірчина. Вузьке віконце затягнуте павутинням. Комірчина майже порожня. Тільки в кутку величенька дошка, на таких у давнину писали ікони. Вона, наче повстиню, була вкрита товстим шаром пилу.

Хтось зробив крок уперед.

— Обережно, — мовив старий реставратор. Він першим підійшов до ікони, легенько, хусточкою торкнувся дошки. Далі, вже сміливіше, протер значну її частину. На присутніх глянули живі, засмучені очі...

Вік її — мало не тисячоліття, — залишив свої сліди. Ікона треба було рятувати. Не день, не місяць працювали реставратори. І таки повернули її до життя. Третяківську галерею прикрасив шедевр давнього живопису, «Ярославська Оранта» Алімпія Печерського. Дивиця на неї здається, що вона крізь віки повіряє нам свої жалі, свою материнську скорботу, закликаючи бути добрими, людянами, — вічно жива киянка.

МИХАЙЛІВСЬКИЙ ЗОЛОТОВЕРХИЙ

1093 рік. Княжить Святополк II — Михайло, син Ізяслава Ярославича та Гертруди-Олісави. Князь пам'ятає, що він онук Ярослава Мудрого, і прагнув бути гідним свого славного діда. Святополк вирішив побудувати храм не гірший за Софію, який мав уславити його ім'я і його князювання. Михайлівський Золотоверхий собор справді став одним із див

стародавнього Києва, а його інтер'єри — скарбницєю фресок та мозаїк. Дев'ять століть прикрашав він місто. Та надійшли страшні роки сталінізму. Знищувалися країні пам'ятки давньої культури, пов'язані з релігією. 1935 рік. Михайлівський Золотоверхий висаджено у повітря. Вченім милостиво було дозволено вирізати зі стін та винести з собору кілька фресок і мозаїк, серед них — мозаїку «Євхаристію».

Хто створив її? За часів Святополка II Алімпій був уславленим художником, не тільки живописцем, а й рідкісним знавцем мозаїчної техніки. Важко припустити, що князь Святополк не запросив його взяти участь у оздобленні храму. Можливо, і пам'ятає, що Алімпій ілюстрував псалтир матері князя, Гертруди. Наш сучасник, мистецтвознавець Григорій Логвин першим помітив, що апостоли з «Євхаристії» і архангели з «Ярославської Оранти» такі схожі, наче писані однією рукою. Більшість мистецтвознавців нині поділяють припущення Логвина, що «Євхаристія» створена Алімпієм Печерським.

ДИВО

Нам здається, що час, коли Алімпій створював «Євхаристію», був кульмінацією його творчості. Трохи пофантазуємо: Алімпій працює на риштованні Михайлівського Золотоверхого. Викладає шматочки смальти. Заглибився в роботу. В соборі урочиста тиша. На стінах уже живуть фрескові образи святих. У одному кутку щось майструють теслі. Ледь чутний шерхіт іхніх рубанків, ледь чутні розмови здаються породженими крилами янголів.

До собору завітав Нестор. Він і Алімпій, ченці однієї обителі, могли бути друзями.

Нестор наблизився до Алімпія.

— Твої апостоли неначе живі...

— Вони справді живі, — відповів художник.

— Заздрю твоєму натхненню. Я коли пишеш — спокійний, а в тебе неначе в душі палахкотить вогонь. Ти не знаєш спокою. Звідкіля це в тебе?

Алімпій замислився й стиха відповів:

— Двадцять років минуло з того часу. Я ще був юнаком, допомагав грецьким майстрам класти золотою мусією образ Богородиці в

«Іоан Золотоуст». Мозаїка у соборі Софія Київська. 1030-ті рр.

Успенській церкві нашої Лаври. Раптом побачили ми диво велике — з уст Богородиці злетів голуб і влетів в уста Спасителя. І світло, наче сонце, осіяло нас, що бачили Святого Духа в тій святій церкві Печерській. З того часу не знаю я в томи. Вірую, що веде моїм пензлем Божія воля...

Розповідь ця через сто років ожива на сторінках «Києво-Печерського патерика».

ШЛЯХИ МИСТЕЦТВА

Давнє мистецтво не зазнавало різких змін. Але й найміцніші традиції відступають перед невпинним плином часу.

Перегорнім літописні зведення, середньовічній європейські хроніки. Про що розповідають вони? Жорстокі війни, морові пошесті, церковні розколи, горе兹іні хрестові походи. До Гроба Господня вирушають і співітчизники Алімпія. Чи повернуться вони?

Художникам уже не сила дотримуватися меж незворушної гармонії. Це позначилося і в оздобленні Михайлівського Золотоверхого собору.

Порівнюючи мозаїки цього храму з мозаїками Софії, одразу помічаємо нововведення: традиційні написи на стінах зроблені не грецькою, а слов'янською мовою. У «Євхаристії» Золотоверхого собору перед нами, на першій огляд, знайома картина. Як і в Софії, підходить до престолу з причастям дванадцять апостолів. Розташовані вони поіменно за тим же порядком.

Апостоли Софійського собору ступають ритмічно, один по одному, поза одного майже повторює позу інших. Відстань між окремими фігурами одинакова.

А тепер уважішь поглядом на Михайлівську «Євхаристію».

Що сталося? Апостоли схильовані, на обличчі кожного свій, притаманний його вдачі, настрай. Різні відстані між фігурами. Вони повертаються один до одного, стримують або прискорюють свій крок, стривожені, ба, навіть наполохані. Куди поділася розмірена хода, яку бачив підліток Алімпій на стінах Софії, та й фарби тепліші. Стикаються одна з одною світлі й темні плями. Від спокійної врівноваженості мистецтва прямує до експресії, нехай її поміркованої. Художники вже не мислять категоріями «райського спокію».

Земне життя, сповнене постійних тривог, чвар, безперечно, вплінуло і на творчість Алімпія. Лінії в нього тепер розгністі, кольори контрастні.

З кожним століттям напруга в мистецтві зростає. Воно драматизується. Широка емоційна шкала — від глибокого суму до динаміки внутрішньої схильності. Пронизує живопис наступних віків. Світ ще побачить несамовиту манеру Феофана Грека, плач Андрія Рубльова. Вони виведуть своїх героїв зі стану незворушності і перетворять мистецтво на іскрометний вивія пристрасних почуттів.

А почалося — із зажури і неспокою героїв геніального киянина. На рубежі XI—XII століть Алімпій ще не знає такої емоційності, якою переймуться майбутні художники. Але крок до них і для них він уже зробив у Михайлівських мозаїках...

**Дмитро ГОРБАЧОВ,
Паола УТЕВСЬКА**

«Апостоли». Мозаїка у соборі Софія Київська. 1030-ті роки (фрагмент)

Про Плащаницю Ісуса Христа розповідають три синоптичні Євангелії. Євангелія від Марка повідомляє: «Прийшов Йосиф з Арифей, поважний член ради, котрой і сам очікував Царства Божого, і наслівся увійти до Пілати і просив Тіла Ісусового. Пілат здивувався, що Ісус уже помер, і, покликавши сотника, запитав його, чи давно Він помер. І, дізнавшись про те від сотника, віддав Тіло Йосифу. Йосиф, купивши Плащаницю, зняв Його, оповив Плащаницю і поклав у гробі, який був висічений у скелі, і привіз камінь до входу в гробу» (Мк. 15, 43–47).

Як це не дивно, але є всі підстави припустити, що Плащаниця, в якій Йосиф і Никодим погребли тіло померлого Ісуса Христа, збереглася до наших днів. У місті Туріні, що на півночі Італії, у кафедральному соборі високо над вівтарем зберігається Плащаниця Ісуса Христа, яка дивом Господнім має на собі

наштовхнулися на нездоланні труднощі. Отримані про Плащаницю відомості є достатніми, аби відкинути всі гіпотези, пропоновані для пояснення того, як виник образ. Усього гіпотез чотири: Плащаниця – це твір художника; Плащаниця – результат прямого контакту з тілом; Плащаниця – наслідок дифузійних процесів; Плащаниця – наслідок радіаційних процесів.

Доведено, що механізми взаємодії тіла й тканини дають змогу передати тонкі деталі поверхні тіла, але вони нездатні створити образ, який інтенсивністю кольору передав би плавно змінювану відстань між тканиною і тілом. З другого боку, дифузійні та радіаційні процеси можуть створити образи, які несуть у собі інформацію про відстань між об'єктом і тканиною, але вони нездатні створити образи, що володіють достатньо високою точністю в передаванні деталей, яку ми знаходимо в зображенії на Плащаниці.

враховані деякі фактори, котрі могли б пояснити такий високий ступінь розв'язання образу, що виник. У модельних експериментах американські вчені використали скульптури, обмазані фосфором, уміщуючи їх у напівпрозоре середовище, що частково поглинає випромінювання світла. Однак випромінювання фосфору з поверхні було ізотропним, тобто однаковим в усіх напрямках. Випромінювання ж, яке створило образ на Плащаниці, мало іншу кутову залежність, тобто було анизотропним. Тому потрібно досліджувати анизотропне випромінювання: воно створює чіткіший образ, аніж той, який утворюється внаслідок ізотропного випромінювання.

Образ на Плащаниці володіє характеристиками, які не можуть бути пояснені жодною із запропонованих досі теорій, і для пояснення виникнення образу на Плащаниці слід вийти за межі традиційної фізики.

ТВОРІННЯ НЕБЕСНОГО ВОГНЮ

Дослідження засвідчують, що зображення Ісуса Христа могло виникнути під дією енергії, невідомої науці.

Виповнилося сто літ від початку досліджень однієї з найвеличніших релігій християнського світу — похоронного покривала Ісуса Христа, відомого як Турінська Плащаниця. На тканині Плащаниці чітко видно зображення тіла людини, що вмерла внаслідок поширення в Римській імперії страти через розп'яття. Для того, щоб пояснити походження цього зображення, й було розпочато дослідження. За цей час висловлено досить аргументів за або проти чудесного походження образу на Плащаниці. Як і раніше, таємниця Плащаниці продовжує хвилювати дослідників. Розповідь про результати одного з останніх наукових досліджень ми пропонуємо вашій увазі.

Друга нерозв'язана проблема, з якою зіткнулися дослідники Плащаниці, — це інтерпретація результатів досліджень по датуванню Плащаниці радіовуглецевим методом, отриманих 1988 року. Цього року було дозволено відрізати від Плащаниці шматочок тканини розміром близько семи квадратних сантиметрів.

Датування здійснено трьома незалежними лабораторіями, які дійшли до однакового висновку: Плащаниця була виготовлена в XIV столітті, себто не є справжньою Плащаницею Ісуса Христа.

Для пояснення результатів датування радіовуглецевим методом запропонована гіпотеза про перетворення ізотопів вуглецю в тканині Плащаниці внаслідок ядерних реакцій, викликаних жорстким випромінюванням невідомого походження. Однак ядерні реакції починають виникати при дуже високих енергіях, при яких тканина Плащаниці стала б зовсім прозорою, і таким випромінюванням неможливо пояснити виникнення зображення в тонкому поверхневому шарі товщиною порядку 10 мікрон.

Реакцією на труднощі, що виникли в науковому дослідженні Плащаниці, взагалі може виявитися думка, що зображення на ній з'явилося чудесним чином, і тому для нього непридатні природничо-наукові методи дослідження. Але якщо зображення на Плащаниці виникло завдяки наміру Божому створити образ Ісуса Христа, то можливо, що від такого образу природно було б очікувати більшої подібності з кольоровим портретом, аніж із монохромним негативом. Тому природніше припустити, що образ на Плащаниці виник унаслідок чуда, а саме — Воскресіння Господнього. У момент Воскресіння сталися чудесні події, свідком яких і була Плащаниця, що записала їх свою мовою. Природно-наукові методи дослідження, звичайно, не можуть пояснити чуда, але вони можуть допомогти прочитати свідчення Плащаниці про це чудо.

Образ на Плащаниці

У чудових і всебічних дослідженнях, присвячених механізмові виникнення образу на Плащаниці, не

У пропонованих раніше гіпотезах припускалося, що дія на тканину Плащаниці — природного походження. Проведене дослідження недвозначно переконує в неприродності дії, яка не підпорядковується законам дифузії чи поширення світла. У момент Воскресіння енергія заповнила тіло Ісуса Христа, виступивши за Його межі, або оточила Його тіло.

Ця енергія, можливо, була подібна до того вогню, в якому являлася сила Божа, як ми дізнаємося про це зі Старого Заповіту.

Наприклад, Бог явився Мойсеєві на горі Сінай у вигляді тернового куща, що горів, але не згорав. Коли Ілля возносився на небо, Єлісей побачив ніби вогненну колісницю, що підхопила й понесла Іллю.

Слід зазначити, що Воскресіння Ісуса Христа не подібне на інші випадки воскресіння людей із мертвих, про які описано в Старому і Новому Заповітах. Ймовірно, це Воскресіння було подібним до того, про яке пише апостол Павло: «Сіється тіло душевне, встає тіло духовне» (І Кор. 15, 44).

Ймовірно, цей вогонь був прямою дією Бога в світі, що творить щось нове. Перед ним творіння тане, як віск від лиця вогню, але сам вогонь не розтікається мимовільно і не розповсюджується за законами фізики. Він сам є законом для живності в цьому світі. Плащаниця, ймовірно, «каже» нам, що Воскресіння Ісуса Христа відбулося в вогняному тілі Божественної сили та енергії, і це вогняне тіло залишило опік у вигляді нерукотворного образу на тканині Плащаниці.

Таким чином, на Плащаниці закарбовано не тільки тіло Ісуса Христа, що був розп'ятий і вмер на хресті, але й Його Тіло після Воскресіння.

Доторк вогню до Плащаниці спричинив хімічні зміни в тканині Плащаниці та її потемніння подібно до того, як це відбувається при дії сильного випромінювання. Єдиною відмінністю було те, що це випромінювання не поширювалося за законами руху фізичного світла, але мало піб форму вогняного тіла. Найбільше Плащаниця потемніла в тих місцях, які були до нього найближче.

Можна припустити, що вогняне тіло діяло в своєму

зображення Його розп'ятого тіла. Вона запечатана в коштовному ковчезі, захищена кулезахисним склом і системою сигналізації.

Уся сукупність отриманих дослідниками фактів свідчить про те, що зображення на Плащаниці виникло тоді, коли тіло Ісуса Христа у відповідності з Євангельськими оповідями було положено до погребальної печери. При цьому тіло Його лежало на одній половині Плащаниці, а друга половина, перекинута через голову, покривала Його зверху.

Сто років тому Плащаниця ніби відкрила своє лице й відтоді спілкується з ученими мовою, зrozумілою тільки фахівцям, — мовою фізичних вимірів і математичних обчислень. Почався сповнений драматизму та несподіваних відкриттів процес осянення Божого послання, яке тайт у собі Плащаниця. Тому її дослідження в жодному випадку не слід зводити лише до з'ясування питання про справжність.

Наукові дослідження, відкриття та нові запитання

Результати прямих наукових досліджень Турінської Плащаниці такі:

— виявлено, що образ на Плащаниці не є результатом нанесення на тканину будь-яких барвників. Це повністю виключає можливість того, що образ на Плащаниці створений художником. Характерний жовтувато-коричневий колір образу викликаний хімічними змінами молекул целюлози, з якої в основному складена тканина Плащаниці. Спектроскопія тканини в місці розташування образу практично збігається зі спектроскопією Плащаниці в місцях її руйнування від пожежі в 1532 році. Весь комплекс отриманих даних свідчить про те, що зміни у структурі тканини сталися внаслідок хімічних реакцій дегідратації, окислення та розкладу молекул целюлози. Такі зміни хімічної структури тканини можуть відбуватися при її нагріванні чи при дії на неї випромінювання різного походження в широкому діапазоні енергій від ультрафіолету до середнього рентгеніа;

— фізичні та хімічні дослідження плям на тканині підтвердили, що це кров. На мікросвітлинах добре видно, що її сліди на Плащаниці мають вигляд окремих крапель, на відміну від однорідної зміни кольору тканини в місцях образу. Кров проникла углиб тканини, тоді як її зміни в місцях виникнення образу сталися лише в тонкому поверхневому шарі Плащаниці. Дослідженнями ж 1978 року було доведено, що плями крові з'явилися на Плащаниці до виникнення на ній образу;

— прямі наукові дослідження Плащаниці змогли дати відповідь на перших два запитання: про походження зображення та про походження плям крові на ній. Однак наміри зрозуміти, як виник образ на Плащаниці,

найближчому оточенні її на ядерний склад тканини. Цьому є побічні підтвердження. У 1988 році для датування Плащаниці радіовуглецевим методом визначена концентрація радіоактивного ізотопу вуглецю C14 в тканині Плащаниці. Визначено, що його вміст аномально великий як для тканини I століття. Однак найцікавішим було те, що концентрація C14 в маленькому клаптику тканини, взятому з Плащаниці, виявилася неоднорідною: строго кажучи, у трьох різних лабораторіях було отримано різні оцінки віку Плащаниці. Правда, виявлена неоднорідність передувала на граничності виміру, але її зразок тканини був узятий із самого краю, подалі від зображення.

Виходячи з гіпотези вогняного тіла, природно буде припустити, що на Плащаниці є інший образ, виконаний не хімічною зміною молекул целюлози, а ядерною зміною атомів вуглецю. Для виявлення неоднорідності в ізотопному складі тканини Плащаниці немає потреби вирізати з неї нові зразки. Для цього можна скористатися детектуванням радіоактивного ізотопу C14 з допомогою фотоплівки або іншого детектора.

«Я йду до Отця Мого...»

Чи можемо якось перевірити справедливість пропонованої гіпотези? В наукових дослідженнях у подібних ситуаціях пропонується провести експеримент з метою перевірки припущення, висловлених у гіпотезі. Але в даному випадку маємо унікальний слід Божої дії на Плащаницю, тож не можемо повторити щось подібне. Але вченім доводиться вивчати її такі явища, які вони не можуть здійснити у своїх лабораторіях.

Однак чи є додаткові свідчення, що могли б підтвердити справедливість пропонованої гіпотези?

Ними могли б бути свідчення євангелістів у зіставленні їх зі свідченнями Плащаниці. Тому їй звернулося до Євангелій.

Марія Магдалина була першою, хто побачив Христа воскреслим. Вона спочатку не відзнала Його, вірніше, вона сприйняла Його як садівника. Це одне з найзагадковіших місць Євангелії. Якби вона просто не відзнала Його, то так би було сказано в Євангелії. Але вона сприйняла Його за садівника. Чому? Можливо, що той процес, який означений вище «вогняним тілом», ще не завершився, і Плащаниця, якщо б Він не він укрився, продовжувала б тліти від нагрівання. Тому Він залишив Плащаницю і був оголений до тієї міри, в якій необхідно звільнитися від незручної для роботи довгої східної одягі. В такому вигляді, як ми читаємо в Євангелії від Іоана, ловили рибу апостоли: «Симон же Петро, почувши, що це Господь, опоясався оде-

жую, — бо він був нагим, — і кинувся в море». Власне таке припущення не є чимось неймовірним.

Так, Єфрем Сирин в «Толкуванні на чотириевангеліє» пише: «Одяг, яким був оповитий у гробі, залишив там, щоб людина ступила до раю без одягу, як і була вона там, поки не согрішила. Оскільки людина оділася після того, як вийшла з раю, то буде оголена при поверненні до нього». Замість короткої робочої туніки Він тримав у руках зелені, свіжі гілки, що менш зазнають нагрівання, ніж суха тканина Плащаниці. З цієї причини, ймовірно, Марія Магдалина її сприйняла його як садівника.

З цієї ж причини, ймовірно, Господь зупинив спробу Марії Магдалини доторкнутися до Нього. Бо ж вона могла б обплектися й злякатися, адже той процес, що відбувався у тілі Господа, ймовірно, ще не закінчився. Чи ж не про це він каже: «Не доторкайся до мене, бо Я ще не зйшов до Отця Мого» (Ін. 20, 17)? Тут не може бути мови про Його Вознесіння, оскільки до Вознесіння учні доторкалися до Нього, а апостол Тома навіть віклав свої персті в Його рани. Це «горіння» божественними енергіями змінювало Його тіло і було явним виявом підіймання Сина Людського в силі й духові до тієї єдності з Отцем, яке було порушене Смертю, про що сказано в Євангелії від Матвія: «Боже Мій, навіщо Ти залишив мене?» (Мт. 27, 46).

Але тепер Господь каже: «Я йду до Отця Мого і Отця вашого, до Бога Мого і Бога вашого» (Ін. 20, 17). І Марія Магдалина разом із жінками-мироносицями поспішає повідомити учням благу вісті. Та ось «вогняний процес» у тілі Господа повністю завершився, і Господь, випереджаючи жінок, що бігли, зустрічає їх у путі їх вітає їх: «Радійте!». І тоді «вони ж підійшли, притали до ніг Його і поклонились Йому» (Мт. 28, 9).

У тій обставині, що ноги Ісуса Христа на хресті не були перебиті римськими воїнами, апостол Іоан бачить здійснення старозаповітної заповіді, спочатку співвідносної з прообразом пасхального агнця (ягняти), а тепер здійсненої істинним Агнцем, принесеним у жертву за світовий гріх. Так пише апостол: «Бо це сталося, щоб здійснилося Писання: «Кістки Його не будуть поламані» (Ін. 19/36). В Писанні ми читаемо відповіді місця так: «І не заставлятимете нічого до ранку, що ж з нього зсталось би до ранку, спалите на вогні» (Вих. 12, 10) і «В одній хаті їстимуть її; нічого з м'яса не виносити поза дім, ані кісточки не переломите в ньому» (Вих. 12, 46). Коли б апостол Іоан був разом із Плащаницею в печері, що бачила вогонь Воскресіння, то він, продовжуючи свою Євангелію, написав би напевні: «І так сталося, хай здійсниться Писання; що зсталося від Нього до ранку, хай буде спалено в вогні».

І до наших днів сяє вогонь Воскресіння. У тому ж місці — в Єрусалимі, в поховальній печері, над місцем, де було положено тіло Ісуса Христа, і в той же час, напередодні Пасхи, як мінає субота, спалахує благодатний вогонь над грбом Господнім. І як у часи Ісуса Христа ангел, що відсунув камінь від дверей грбу, був на вигляд як блискавка і був першим знаменням Воскресіння Господа, так і сьогодні Господь посилає нам благодатний вогонь: «як вогняна роса — кульки (благодатного вогню), як вода, блакитного кольору — це не вогонь, а якась речовина» (Благодатний огонь над Грбом Господнем. — М.: Пересвет, 1991). Природно припустити, що благодатний вогонь, коли він не обікає і ще не перетворився на природне горіння, а тільки викликає поверхневе запалювання гною, подібний до опіку на Плащаниці.

Тіло Ісуса Христа, вкрите Плащаницею, не було з'язане Йосифом і Никодимом з зовнішньої сторони джутами, бо інакше б образ на Плащаниці дуже б викривився через деформацію тканини. Під Плащаницею руки й ноги Ісуса Христа були зафіксовані пеленами, а нижня щелепа — хустиною. Але чому ж на Плащаниці не відбилася бокова поверхня тіла? Навіть якщо Плащаниця облягала тіло вільно, вона повинна була спадати по боках і бокова поверхня тіла була б видною так само чітко, як і інші частини тіла. Для з'ясування цього питання ми повинні звернутися до іншого місця в Євангелії від Іоана. «Прийшов також і Никодим, котрій раніше приходив до Ісуса вночі, і прийшов суміш зі смирни і алою, літрів зі сто» (Ін. 19, 39). Треба мати на увазі, що греське слово *litra*, похідне від латинського *libra*, означає не міру об'єму, а міру ваги, рівну римському фунту або 327,45 грама. Сто літрів паохощів складатиме понад тридцять кілограмів. Смирна — це загустілій сік кущів бальзамічної мирри, а алоя — це порошкоподібна ароматична речовина з сандалового дерева. Однак у сучасного читача може виникнути зайва впевненість у тому, що в Євангелії від Іоана (19, 39) мова йде про суміш рідких речовин, а не порошку чи гранул.

На підставі зіставлення Євангелії від Іоана з Євангеліями від Марка і Луки стає зрозумілим, що Йосиф ірімафейський і Никодим не здійснили обмивання тіла Ісуса Христа. Для цього на світанку після суботи жінки-мироносиці прийшли до грба Господнього, щоб здійснити те, чого, як вони знали, не було зроблено при похованні. Плащаниця теж нам засвідчує: обмивання тіла Ісуса Христа не було здійснено, інакше сліди крові були б зміті і не відбились би на тканині Плащаниці.

Тому ми повинні припустити, що або Йосиф і Никодим передали суміш смирни й алої жінкам, що стояли неподалік при похованні Ісуса Христа, для приготування міра, або суміш смирни й алої у вигляді гранул чи порошку вони залишили в печері. Але першому припущення суперечить свідчення Євангелії від Марка, де сказано, що жінки-мироносиці самі купили паохощі (Мк. 16, 1). І навіть якщо частину порошкоподібного складу із смирни й алої Йосиф і Никодим передали жінкам, щоб вони приготували помазання (Лк. 24, 56), більшу частину його Йосиф і Никодим, ймовірно, насипали пригорщами по периметру довкола тіла Ісуса Христа, що лежало на одній половині Плащаниці. Тридцять кілограмів для цього було достатньо. Друга половина Плащаниці вкрила тіло Ісуса Христа зверху й, опираючись на насипані паохощі, не торкалась із боків Його тіла. Йосиф і Никодим залишили тіло Ісуса Христа вкритим Плащаницею, але не з'язаним зовнішніми джутами, щоб дати можливість жінкам, що стояли неподалік, прийти після закінчення суботи й довершити обряд поховання. Припущення про те, що суміш смирни й алої була в твердому стані, підтверджує також стародавній варіант прочитання розглянутого тексту з Євангелії від Іоана. Замість слова *mīgma* (склад, суміш) у двох авторитетних давніх текстах уміщено слово *eligma*, що тут означає *mīshok*, пакет.

Першим, хто повірив у Воскресіння Ісуса Христа, був Його улюблений учень апостол Іоан. Він увійшов у поховальну печеру й побачив, що тут лежали пелени й хустина, що була на голові Ісуса Христа, «*побачив, і увірував*» (Ін. 20, 8). Хай ніхто не подумає, що ми намагаємося якось «*пояснити*» чудо Воскресіння Ісуса Христа. Дослідження Плащаниці Господньої дають змогу нам разом із нею стати свідками й очевидцями Воскресіння й повідати світові, як «*воскрес Господь*».

Матеріал підготовлено на основі доповіді, викладеної на III Міжнародному конгресі, присвяченому сторіччю започаткування наукового дослідження Туринської Плащаниці (Турин, 5—7 червня 1998 року)

Продовження. Поч. на с. 1

Щедрий Бог — Сонце присутній в усіх старовинних колядках та щедрівках. Насамперед це передають рефери та приспівки-оклики на честь богам:

Ой дай, Боже!
Ой рано! Ой рано —
Рано зійшло сонечко
кохано!

Щедрий вечір, добрий вечір!

Часто сім'ї господаря в колядках і щедрівках співідносяться з божественною небесною родиною:

Шо на небі молодиця —
До то божий чоловік;
Шо на небі зора —
До то божа жона;
Шо на небі зірочки —
До то божі діточки.

З уявленням про шлюб Сонця і Місяця також пов'язані мотиви небесної рідні молодця.

В мене батенько — ясний місяць,
В мене матінка — ясне сонечко,
В мене сестриця — ясна зірница.

Іноді родина зображується у вигляді дерева, що є відображенням космогонічних мотивів про світове дерево. Таким прадеревом у колядці є золота верба:

А в пана Івана золота верба,
А на тій вербі золота кора,
А на тій верbi рожеві квіти.
Ой то ж не верба — Іванова жона;
Ой то ж не кора — то ненька стара;
Ой то ж не віти — то Іванкові діти.

Часто небесні світила передаються в колядках і щедрівках через символічні образи та порівняння. Так, сонячна символіка пов'язується з образом золота чи жовтого кольору — золоті ворота, стовпи; золота верба, кора; золоте сільце, золоте крісло, яблуко; золотий перстень; жовтенький овес, пшеничний млинець тощо.

Дещо незвичним є опис у щедрівці пишного і гордого пана Івана, що живе серед «снігових наметів»:

А в тих наметах золоте крісло,
На тому кріслі сидить пан Іван,
На правій руці голуба лента,
Тонкою тросткою підирається,
Голубою лентою украшається,
Золотим яблучком підкидається

Одні дослідники вбачають у ньому міфологічний образ Бога Громовика, другі — на старшого Бога Сварога.

Деякі язичницькі вірування зберігаються в колядках і щедрівках, які оспівують мотив приходу небесних богів та світла на землю, до пана господаря. Засів ниви у них зображується з міфологічною точки зору:

Де Петро ходе — там гречка роде,

Де Ілья ходе — там жито роде,

Де Господь з небес — жовтенький овес.

Образи цієї колядки свідчать про їх давність: сам Господь сіє «жовтенький овес».

Очевидно, це не християнський бог, а язичницький бог родючості. На це вказує і його зовнішність, яка дуже нагадує сонце:

Його світчка з зеленою житечко,
Його поясок — жовтий овсячок.

Жовтий колір нагадує відблиск золота, світло Сонця. Він сіє «жовтенький овес», що також асоціюється з золотим зерном. Саме такий образ «засівання золотом» мав на увазі О. Потебня, коли писав, що найбільш давні ті колядки, в яких ще наявний зв'язок цього образу з урожаєм. Старовинні колядки та щедрівки несуть у собі ознаки язичницької віри в магічну силу слова, риси анимізму, оспівують космогонічні мотиви.

Риси анимістичного світогляду переважали в щедрівці про розмову янголів з дівчиною Кулінкою:

Посеред моря стоїть гоголя,
Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям да й на здоров'я!
А на тій гоголі й утінка сидить,

ПРИЙЛИ ЩЕДРУВАТИ ДО ВАШОЇ ХАТИ...

Й утінка сидить, далеко глядить;
Да й угледівона, що на морі човничок,
А на тім човнику дівка Кулінка,
Дівка Кулінка, премудра швачка.

Да пошила ж вона три янголики.

Да й один каже: «То моя матія»,

А другий каже: «То моя рідна»,

А третій каже: «То моя ненька».

— Іспечи, ненько, пшеничний млинець,

Пшеничний млинець, щедрівці кінець.

К. Сосенко відносить цю щедрівку до

групи пісень, які оспівують загальнонародний мотив почину світа: «Зображені там дівка Кулінка «премудра швачка», пливуча в човнику серед моря. Це чудотворна жінка, бо до неї промовляють вишити нею ангели, називають її рідною матір'ю, ненькою та жадають від неї, щоб вона спекла пшеничний «млинець».

Появя цієї дівчини на морі, яка вишиваває жіві ангели і на їх заклик пече пшеничу паляницю, мабуть, першу і чей же не для ангелів, а для людей, — спостерігає водна птиця, утінка, що сидить на гоголі, таємний будівлю серед моря. Отже, первісне море, основа світа, ця таємна будівля серед моря і містична, далековидюча воднаптиця, що знає тайни моря і спостерігає небувалу там появу, — все те наводить на думку, що в сій колядці оспівуються почин світа. Сама утінка — це фігура свіtotворчого духа у багатьох світових переказах про почин світа».

Магічно-утилітарне ставлення до природи, сподівання допомоги від неї відбилося в колядках і щедрівках, де оповідається про розмову молодця з конем, орлом, соколом, яких він збиралася продати чи застрілити, але вони випро-шуються у нього:

По саду, саду
Павличко ходив.
Ой Дай, Боже!
По саду ходив,
Коника водив.
Коника водив,
З коником говорив:
— Ой коню, коню!
Я тебе продам!
— Молоденький Павличку,
Не продавай!
Я тебе перевезу
Через тихий Дунай;
Я тебе перевезу,

Ні копитця не замочу,
Ні стремена, ні стрілочки,
Ні золотого сільца,
Ні Павличка молодця.

В інших піснях говориться, що орел сидить на «золотенькому вершку» чи на «стожку жита» і обієє накріти молодця «золотим крилом» чи висвятати «дівчину», білого царя царівночку.

Дещо подібне зображення зозулі, яка сидить в «золотому кружку» на церкви, маємо в такій щедрівці:

У саду, в саду да й винограду
Святий вечір!

Там церковка нова рублена.
А на тій церковке золотий кружочок;

А на том кружочку сива зозуля.

Тудою ішла злична панна,

Злична панна, панна Фесечка.

Махнула рукавцем на зозуленку:

— Не махай на мене, не боюсь я тебе!
Я тобі скажу да три вістоночки:
Перва вістоночка — Бог тебе кличе,
Бог тебе кличе, доленьку дає;

Другая вістоночка — цар тебе кличе,

Цар тебе кличе, за сина хоче;

Третя вістоночка — таточко кличе,

Таточко кличе на порадонку.

Тут, на думку К. Сосенка, вістунка зозуля послана до дівчини Богом, оскільки «археологи вбачають золоті кружки за вислід культу сонця». Це своєрідний варіант оспівування загальнівідомого мотиву трьох радостей — Бог кличе, дає долю. Дослідники пов'язують образи дерева, храму, стожка, на яких сидять віщи птахи, із космогонічним древом життя.

Образ космосу, давньоукраїнські уявлення про створення світу збереглися в стародавніх піснях-колядках:

Стояла сосна перед Дунаю. Даї, Боже!

На тій сосніці сив сокіл сидів. Даї, Боже!

Крипцями стріпав, в Дунайць упав. Даї,

Боже!

Вийшов він від там третього року. Даї,

Боже!

Виніс він відтам троє насіння. Даї, Боже!

Перше насіння — чорна землиця. Даї,

Боже!

Друге насіння — яра пшениця. Даї, Боже!

Третє насіння — зелена трава. Даї, Боже!

Чорна землиця — хліб ізродиться. Даї,

Боже!

Ярапшеница — для коровайця. Даї, Боже!
Зелена трава — для худобоньки. Даї, Боже!

В інших колядках та щедрівках, які оспівують космогонічні мотиви, помічаємо наверстування християнства:

Ой у Києві, славном городі,
Святий вечір!

Ой там святе церкву робили.

С трима окнами, с трима верхами.

В перве оконце влетіло сонце,

В друге оконце місяць засвітив,

В третє оконце сокол улетів,

Сокол улетів, на престолі сів.

На престолі сів, слізу уронив,

А с твоєю слізою пошли ручай,

А с тих ручай розлився Дунай.

А в том Дунай сам Бог купався...

Християнська віра тут поєднується з традиційним пантеїзмом — святі роблять церкву, а туди віляють місяць і сонце.

Сліди язичницької космогонії несуть й інші образи щедрівки — церква з трьома верхами, сокіл на її престолі, із слізами сокола утворився Дунай, у водах якого купався Бог.

Вчені трактують образ сокола як першотхата і першобога світу, а церкву (храм) з трьома верхами — сонцем, місяцем та соколом — як три яруси світового дерева. У слізі сокола, з якої утворився Дунай, закладена оригінальна українська ідея про зародження космічних вод і купіль у них Господа — творца Всесвіту. К. Сосенко пише, що ця «містична купіль» Господа приносить світові щастя і добро. Це є первовічна містерія — благословенні цею купіллю води служать до освіження й обнови новонародженого світу, наче поправляють його хибні недоліки та запобігають недолі народу. Сокіл виплакав у Бога добру долю людям. Сокіл в очах народу є алгоритичною фігурою спасителя навіть при християнському світогляді.

Тож нехай линуть над засніженою землею дзвінкі голоси, наповнюючи людські серця сонячним теплом і надією; бо допоки люди будуть співати колядки та щедрівки, розписувати писанки, шанувати звичаї своїх батьків, допоки Й Бог буде правити світом і нести до кожної оселі достаток, щастя, здоров'я, злагоду, любов...

Ясні зірки небо вкрили.
І всю землю освітили.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Усім людям на здоров'я.
Снігом ниви притрусило,
На дорогу наносило.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Усім людям на здоров'я.
Добрий вечір, господарю,
Ми принесли тобі дари.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Усім людям на здоров'я.
Наши пісні, щедрі дари
Господарям для пошани.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Усім людям на здоров'я.

При написанні матеріалу використано такі праці:

Плачина С. Вирій. Короткий словник давньоукраїнської міфології. — К., 1992. — С. 16.

Грушевський М. Історія української літератури. — К., 1992.

Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. Кн. I. — К., 1994. — С.